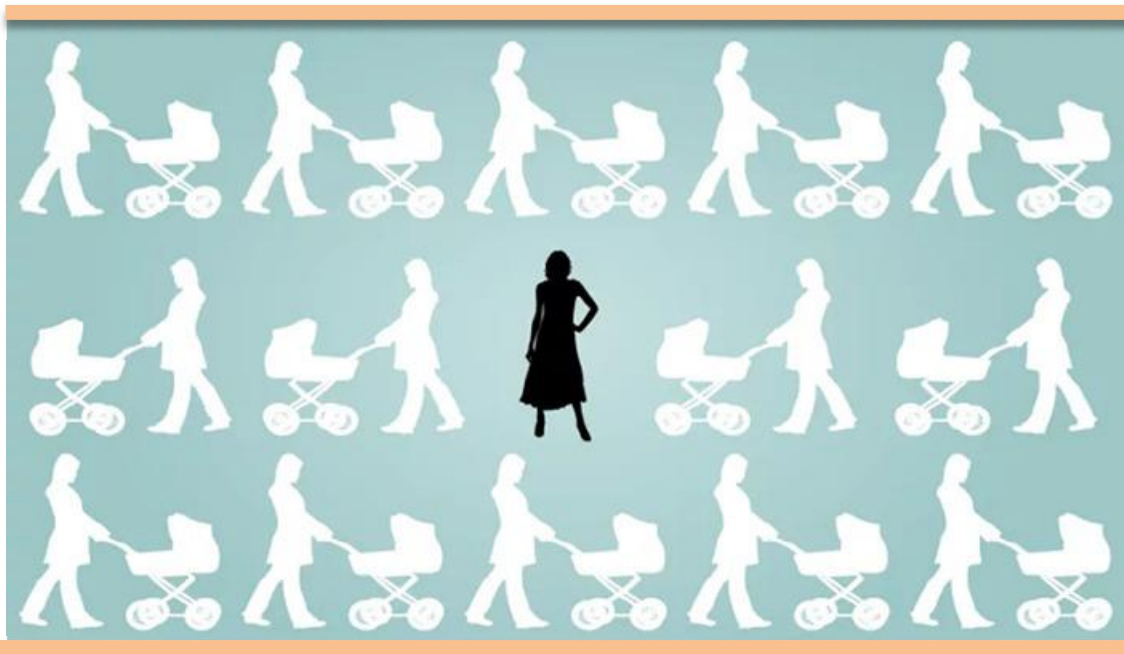

КЛИМЕНКО Л. В.

ПРОФІЛАКТИКА СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

КЛИМЕНКО Л. В.

**ПРОФІЛАКТИКА
СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ
СЕРЕД МОЛОДІ**

Навчально-методичний посібник

УДК 37.013.42:316.6-057.875(075.8)

К49

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 10 від 29.02.2024 р.

Рецензенти:

Новгородський Р. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, докторант Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Рень Л. В. – кандидатка педагогічних наук, доцентка Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, завідувачка кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук.

Клименко Л. В.

К49 Профілактика свідомої бездітності серед молоді: навчально-методичний посібник. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. – 92 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено актуальні питання підготовки студентів до реалізації принципів усвідомленого батьківства, узагальнено основні причини та мотиви обрання представниками сучасної молоді курсу на бездітний спосіб життя (childfree), представлено напрямки підготовки до усвідомленого батьківства з урахуванням гендерного підходу.

Навчально-методичний посібник «Профілактика свідомої бездітності серед молоді» підготовлено відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання, матеріали орієнтовані на здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти.

УДК 37.013.42:316.6-057.875(075.8)

© Клименко Л. В., 2024

© НДУ ім. М. Гоголя, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
ЧАСТИНА 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ.....	7
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА.....	7
1. Історична ретроспектива поширення явища свідомої бездітності	7
2. Класифікація представників течії свідомо бездітних.....	9
3. Основні причини появи явища свідомої бездітності.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ДЕРЖАВНА СІМЕЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ.....	13
1. Основні принципи, завдання та напрямки виховання дітей в сім'ї.....	13
2. Стратегії сімейного виховання відповідно до вікової періодизації розвитку дитини.....	14
3. Державна політика підтримки материнства та батьківства в Україні.....	16
РОЗДІЛ 3. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОШИРЕННЯ РУХУ ЧАЙЛДФРІ.....	21
1. Гендерний вимір ідеології чайлдфрі	21
2. Проблеми гендерної рівності в Україні	22
3. Гендерні стереотипи та їх вплив на сімейні установки молоді.....	24
РОЗДІЛ 4. КРИЗОВІ ЯВИЩА ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ СТОСУНКИ.....	29
1. Характеристика та різновиди сімейних криз.....	29
2. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин.....	33
3. Поширені проблеми у аспектах сексуального і дошлюбного виховання підростаючого покоління	35

ЧАСТИНА 2. УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО БАТЬКІВСТВА	37
РОЗДІЛ 5. УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ	37
1. Сутність понять «батьківство», «усвідомлене батьківство», «відповідальне батьківство», «культура батьківства»	37
2. Основні компоненти усвідомленого батьківства, складові готовності сучасної молоді до батьківства.....	39
3. Підготовка молоді до прокреативної діяльності.....	41
РОЗДІЛ 6. НАПРЯМИ ТА ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА	43
1. Моральна підготовка молоді до сімейного життя	43
3. Господарсько-економічна підготовка молоді до сімейного життя.....	47
4. Формування сімейної естетичної культури серед молоді.....	48
5. Психологічна підготовка молоді до сімейного життя.....	49
РОЗДІЛ 7. Гендерний аспект у профілактиці явища чайлдфрі	51
1. Гендерні аспекти дошлюбної підготовки молоді	51
2. Формування гендерної культури майбутнього сім'янина	52
3. Особливості гендерного підходу до профілактики явища свідомої бездітності серед молоді	53
БІБЛІОГРАФІЯ	55
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність вивчення освітньої компоненти «Профілактика свідомої бездітності серед молоді» зумовлена поширенням тенденцій, пов'язаних зі зміною традиційних підходів до планування сім'ї та батьківства. Звичним для сучасної молоді стає поширення стилю життя як жінок, так і чоловіків, не пов'язаного із продовженням роду. Ця тенденція підсилюється впливом військових дій, які щодня провокують зростання масштабів втрат і через які сучасна молодь з обережністю та острахом ставиться до питань планування власної родини з дітьми.

На сьогоднішній день вбачається гостра необхідність у підготовці молоді до усвідомленого батьківства як частини педагогічного процесу у закладах вищої освіти. Незалежно від напряму професійної підготовки, університетське середовище здатне забезпечити для здобувачів вищої освіти необхідні знання та навички для виконання батьківських функцій у майбутньому.

Відповідно до цього, *метою* викладання навчальної дисципліни «Профілактика свідомої бездітності серед молоді» є: вивчення рівнів, видів, методів та форм профілактичної роботи щодо явища свідомої бездітності з метою зниження тенденції його поширення, а також формування навичок відповідального батьківства як одного із інструментів попередження явища свідомої бездітності.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- теоретичний аналіз сучасних тенденцій та факторів, що впливають на вибір бездітного способу життя;
- ознайомлення студентів-майбутніх соціальних працівників з теоретичними та практичними засадами профілактики явища свідомої бездітності;
- підвищення рівня готовності студентів до виконання батьківських ролей;
- формування здатності до психолого-педагогічної діагностики виховного потенціалу молоді;

– формування у студентів системи знань про відповідальне батьківство як інструмент попередження поширення явища свідомої бездітності у молодіжному середовищі.

Цей навчально-методичний посібник є складовою навчально-методичного забезпечення однойменної вибіркової навчальної дисципліни і містить дві частини, що відповідають тематиці змістових модулів навчальної програми:

– у першій частині «Актуальні питання вивчення явища свідомої бездітності» (розділи 1-4) розглядаються історичні аспекти появи явища свідомо бездітних, сучасний стан державної сімейної політики в Україні, найпоширеніші гендерні стереотипи, що впливають на поширення явища чайлдфрі у сучасному суспільстві та кризові явища як фактор впливу на шлюбно-сімейні стосунки;

– у другій частині «Усвідомлене батьківство як умова формування сучасних поглядів щодо батьківства» (розділи 5-7) представлено аналіз поняття усвідомлене батьківство як педагогічної категорії, теоретичні основи формування усвідомленого батьківства серед молоді, проаналізовано гендерний аспект у профілактиці явища свідомої бездітності.

Структурно навчально-методичний посібник складається зі вступу, двох частин, семи розділів, до кожного з яких додаються питання для самоперевірки та самоконтролю, бібліографічного списку та додатків.

Навчально-методичний посібник стане корисним для фахівців, які працюють у підлітковому та молодіжному середовищі, для учнівської та студентської молоді.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ

ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

1. Історична ретроспектива поширення явища свідомої бездітності

Ціннісна ієрархія індивідуальної свідомості та загальнолюдська система цінностей зазнали перебудов під впливом суспільних перетворень та негативних явищ повсякденного життя. Тож ціннісні переорієнтації стосуються й сім'ї. Сучасна криза сім'ї зумовлена рядом суперечностей, перш за все, між суспільством і самою сім'єю. Нові вектори дослідження спрямовані на вивчення кризових змін, деструктивних процесів і трансформацій на тлі здобутків сучасного суспільства.

Ідеологія «дітовільних» людей бере свої корені з демографічної теорії (теорії народонаселення), створеної наприкінці XVIII століття англійцем Томасом Мальтусом. Згідно з нею, ріст населення планети значно перевищує зростання продуктів харчування, що у майбутньому призведе до голоду, якщо вчасно не зупинитися. Т. Мальтус вважав, що з розвитком цивілізації люди будуть здатними протистояти загрозі перенаселення та браку ресурсів для задоволення власних потреб. Вчений стверджував, що суспільство має нести моральну відповідальність, зростання народонаселення має бути контрольованим, а люди – виявляти стриманість, утримуватися від шлюбу і народження «зайвих» дітей. Практику використання контролю над народжуваністю

методами контрацепції Т. Мальтус, який був ще й священником англіканської церкви, звичайно, розглядав як метод негідний і такий, що суперечить моралі. Проте його послідовники – неомальтузіанці, – пропонували використовувати для цієї мети нешкідливі засоби контрацепції.

Яскравим прикладом ідей відмови від народження дітей є філософська концепція «антинаталізму», послідовники якої негативно оцінюють відтворення потомства у принципі, аргументуючи це тим, що кожна новонароджена людина заздалегідь приречена на страждання. На думку антинаталістів, використовуючи цей підхід на практиці, можна вирішити проблеми перенаселення та виснаження енергетичних ресурсів у низці країн, але основний акцент прихильники даної концепції роблять на зникненні людства як виду. Адепти руху також проти розмноження людей із психічними розладами, вважаючи, що психічно нездорові батьки не можуть нормально виховувати дітей та, окрім того, збільшуючи шанси успадкування хвороби. Важливими є також ідеї проти того, щоб люди народжували в осередках воєнних конфліктів, називаючи це безвідповідальними та зовсім неусвідомленими діями з боку батьків. До народження дітей у родинах з низьким рівнем фінансового забезпечення противники розмноження ставляться загалом спокійніше, проте, звісно, теж не розділяють таку позицію.

За однією із версій, термін «childfree» (вільний від дітей; бездітний) був придуманий у 70-х роках на протипагу слову «childless» («бездітний») нині неіснуючою організацією The National Organization for Non-Parents (Національна Організація для Не-батьків). Її творці – американки Еллен Пек і Ширлі Радл – обґрунтовували свої ідеї таким чином: «На початку 70-х років тридцятирічна жінка, яка не має дітей, сприймалася як неповноцінна. Виправданням її бездітності люди вважали погане здоров'я, нетрадиційну сексуальну орієнтацію, психічні захворювання, зловживання алкоголем або наркотиками. Нікому і в голову не приходило, що жінка не має дітей з однієї простої причини – у неї немає бажання». Основною метою організації було довести суспільству, що відмова від материнства – це нормальне явище. Саме з цього часу розпочинається соціальна та політична діяльність прибічників життя без дітей.

У 1972 р. журнал «ТІМЕ» вперше використовує термін «childfree» для позначення добровільно бездітних людей, а у 90-х рр. ХХ ст. ідеологія чайлдфрі продовжила набирати популярності, що виявилось, зокрема, у створенні каліфорнійською вчителькою середньої школи Леслі Лафайет однієї з перших віртуальних спільнот чайлдфрі під назвою «Childfree Network». Організація категорично відкидала дітонародження як обов'язок кожної жінки, боролася за дозвіл абортів і зменшення вікового порогу на стерилізацію.

На території нашої країни чайлдфрі-рух з'явився на початку 2000-х рр., що виявилось у створенні та поширенні різних тематичних інтернет-ком'юніті, форумів і груп у соціальних мережах.

2. Класифікація представників течії свідомо бездітних

Перші дослідження з проблематики свідомої бездітності були проведені соціологинею Джин Віверс у Канаді впродовж 1972–1977 рр. Метою дослідження було виявлення мотивів вибору та наслідків обрання ідеології чайлдфрі. Використовуючи метод неструктурованого глибинного інтерв'ю, науковиця змогла опитати 156 осіб, серед яких було 120 жінок та 36 чоловіків. У 1980 р. за результатами цього дослідження Дж. Віверс опублікувала книгу «Бездітність за вибором». Аналіз результатів інтерв'ювання дав можливість виокремити дві групи чайлдфрі:

– «ранні артикулятори» (early articulators) – люди, які приймають рішення не мати дітей ще в дитинстві чи підлітковому віці й їхня точка зору не змінюється протягом життя; вони не відчувають вагань та сумнівів у своєму виборі та сприймають своє небажання мати дітей як незмінну рису характеру;

– «відкладачі» (postponers) – це люди, які певний час відкладають народження дітей, а згодом приймають рішення їх зовсім не мати.

Дж. Віверс виокремила чотири етапи, які зазвичай проходять «відкладачі».

На **першому етапі** пара відкладає народження дитини на визначений час, наприклад, до отримання власного житла, купівлі автомобіля або завершення навчання.

На **другому етапі** визначеність зникає, тепер це невизначений проміжок часу, а причина відкладання народження дитини трансформується з конкретної в абстрактну. Наприклад, подружжя може відкласти народження дитини до того моменту, коли будуть вирішені їхні психологічні проблеми, зникнуть протиріччя, а життя стане більш врегульованим, прогнозованим тощо.

На **третьому етапі** відкладання пара свідомо обговорює позитивні та негативні сторони батьківства та приймає рішення не мати дітей.

Прийняття рішення (яке може бути і протилежним, але тоді не йдеться про добровільну бездітність) і є **четвертим етапом** через який проходить подружжя.

Дж. Віверс пропонує поділ дітовільних на дві групи:

– **реджектори** – різновид чайлдфрі, що відчувають відразу від дітей, а також до процесу вагітності, пологів та грудного вигодовування.

– **аффексьонадо** (термін інтернаціональний та означає «прив'язаність») – різновид чайлдфрі, які нізащо не хочуть міняти свій бездітний стиль життя.

Схожу класифікацію наводить і Р. Гіллеспі у своїй роботі «Чайлдфрі серед жінок», а саме:

1. Ті, для кого важливішим є власна зовнішність, краса.
2. Ті, кому притаманна відразу від дітей, їх відторгнення.

Своє відображення феномен чайлдфрі знайшов і в руслі психоаналітичних теорій. Дж. Кніл та Ч. Джоші, К. Морелл виділили такі категорії чайлдфрі:

1. «Ті, хто постійно відкладають» – з юності або з моменту шлюбу/партнерства застосовують контрацептиви, але від самого початку стосунків не відмовляються від ідеї мати дітей. Їх тимчасове «потім» переростає у категоричне «ніколи». В цей момент вони вже або відмовляються від народження дітей, або за станом здоров'я не можуть їх мати.

2. «Хвилеподібні» відмовники – категорія, у якої бувають такі періоди, коли вони хочуть мати дітей, іноді це бажання може загострюватися. В той же час інші міркування і прагнення виявляються для даної категорії важливішими і дітей вони, в результаті, не мають за власним бажанням.

Крім того, необхідно окремо виокремити від представників чайлдфрі – «чайлдлісс» (анг. child-less) та «чайлдхейтерів» (англ. childhate) від представників «чайлдфрі». У чому їх відмінність? Чайлдлісс – це людина, що не може мати дітей за медичними причинами, а чайлдфрі – це людина, яка не хоче мати дітей. Чайлдхейтери – це люди, що дійсно ненавидять дітей або відчують відразу, огиду, зневагу та інші негативні почуття до всього, що з ними пов'язано. Послідовників руху чайлдфрі може не влаштовувати лише «дискомфорт, який супроводжує наявність дітей або їх поведінка».

3. Основні причини появи явища свідомої бездітності.

Найчастіше мотивами прийняття ідеології свідомо бездітних стають:

- відсутність потреби в дітях (відсутність материнського інстинкту, страх вагітності та пологів, неприязнь до дітей, спогади про травми власного дитинства, нелюбов до власних батьків, відсутність емоційного контакту з батьками, неповага до них, особисті образи);

- установка на індивідуалізм і гедонізм (прагнення зберегти власну свободу, небажання жертвувати заради дитини своїм розміреним та розпланованим життям, спокоєм, здоров'ям, фізичними силами, бажання присвячувати свій вільний час виключно собі та своїм інтересам);

- як виправдання бездітності (прагнення не примножувати людські страждання на Землі, що неминуче виникають з народженням дітей, уявлення про безглуздість продовження людського роду, звернення уваги на проблему перенаселення планети і виснаження ресурсів, а також увага загострюється на поганих соціально-економічних умовах країни).

Як зазначає у своїй статті М. Малюга, аналізуючи публікації та дослідження з даної проблематики, найпоширенішими мотивами відмови від народження дітей є наступні:

- розуміння високого рівня відповідальності, що з'являється з появою дітей і, відповідно, небажання брати на себе цю відповідальність;

- негативні спогади про власне дитинство (бідність, неувага батьків, несправедливість до дітей у родині, насильство тощо);

- острах стати поганим батьком/матір'ю;
- побоювання, що батьківство/материнство може не сподобатися, але назад вже нічого не вдієш;
- можливість передати дитині важку генетичну хворобу або наявність серйозного захворювання;
- побоювання, що вагітність може бути важкою або навіть небезпечною для життя за наявності хронічних захворювань: цукровий діабет, ревматичні пороки серця, захворювання нирок тощо;
- небажання міняти свій уклад життя, жертвувати особистим простором;
- бажання зберегти досягнуту емоційну та фізичну гармонію в стосунках із коханою людиною;
- задоволеність від піклування за домашніми тваринами тощо.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. До якого блоку причин поширення явища свідомої бездітності можна віднести нестабільні соціально-економічні умови (зокрема, військові конфлікти)?
2. Які ідеї транслювали представники організації для НЕ-батьків?
3. У чому полягає відмінність між «чайлдлісс» та «чайлдхейтерами»?
4. Які існують соціальні ризики поширення ідеології свідомо бездітних у молодіжному середовищі?

РОЗДІЛ 2.

Сучасна державна сімейна політика в Україні

1. Основні принципи, завдання та напрямки виховання дітей в сім'ї

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності.

Оскільки мета виховання підростаючого покоління – формування всебічно розвиненої особистості, сім'я, як і школа, здійснює моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання.

Завдання сім'ї полягають у тому, щоб:

- створити максимальні умови для зростання і розвитку дитини;
- забезпечити соціально-економічний і психологічний її захист;
- передати дитині досвід створення і збереження сім'ї;
- навчити дітей корисним прикладним навичкам і вмінням;
- виховати в них почуття власної гідності, цінності власного «Я».

Найзагальнішими принципами сімейного виховання є:

- гуманність і милосердя до маленької людини;
- залучення дітей як рівноправних учасників в життєдіяльність сім'ї;
- відкритість і довірливість відносин з дітьми;
- послідовність у своїх вимогах (не вимагати неможливого);
- надання посильної допомоги дитині, готовність відповідати на її питання.

Мета сімейного виховання полягає в створенні умов для повноцінного фізичного, емоційного, соціального та інтелектуального розвитку членів сім'ї, сприянні формуванню їхньої особистості та гармонійних міжособистісних відносин.

2. Стратегії сімейного виховання відповідно до вікової періодизації розвитку дитини

Загальна стратегія виховання має виходити з гуманістичних уявлень про дитину будь-якого віку як самоцінну особистість, що має свою волю, характер і світосприйняття. Досягнення поставленої батьками виховної мети має спиратися на встановлення чітких правил – прийнятних для сім'ї і суспільства в цілому норм поведінки.

Недопустимим є приниження достоїнства власної дитини, постійне невдоволення нею.

Враховуючи вікові особливості розвитку дитини, слід виокремлювати наступні стратегії виховання:

- **від народження до 7 місяців** – особливість взаємодії з дитиною полягає в тому, щоб її любили, голубили, лагідно з нею розмовляли, своєчасно годували, тримали в чистоті, теплі і дотримувалися всіх необхідних санітарно-гігієнічних вимог та оберігали від різних небезпек. Не можна бити дитину, кричати на неї, порушувати її режим, створювати навколо неї метушню, без потреби довго тримати на руках – надалі це може призвести до маніпуляцій з боку дитини.

- **від 8 до 14 місяців** – стратегія виховання ґрунтується на переключенні уваги дитини з одного предмета на інший. Тим самим майже безконфліктно вирішуються всі проблеми взаємостосунків. Діти розуміють слова «ні», «не можна», «шкода» і сприймають батьківські вимоги. Чутливі на грубість, окрики, вони потребують ніжності й обережності у спілкуванні.

- **від 15 місяців до 2 років** – надзвичайно важливу роль у вихованні дітей цієї вікової категорії відіграє активність батьків (чоловіків) – необхідно, щоб вони відчували вимогливість батьків до їх поведінки і послідовність цих вимог. Не можна карати дитину за поведінку, яка природно випливає з її потреби пізнання і розвитку. Найкраще створити в сім'ї безпечні для здоров'я умови (наприклад, прибравши гострі предмети, заклавши розетки та, відповідно, пояснивши у чому полягає ризик взаємодії з цими предметами).

• **від 2 до 3 років** – для дітей цього віку притаманна ніжність, поступливість, привітність у відношенні до батьків. Зростає мобільність дитини, її цікавість та намагання все відчутти на дотик. Батьки мають якомога ретельніше ставитися до питань безпеки та виявляти терплячість до спроб дитини пізнати оточуючий світ. На думку дослідників, формула здорового батьківства для дітей 2-3 річного віку виводиться з двох основних компонентів – любові та вимогливості, які приводять в дію цілу низку стимулів і стримувань дитячої поведінки. Головною виховною стратегією є досягнення балансу між милосердям і справедливістю, між ніжністю та вимогливістю, між любов'ю та суворістю.

• **від 4 до 6 років** – для дітей цього віку приманними є вияви зухвалості та самовпевненості. У фокусі виховного процесу є не тільки дитячі вчинки, але і їх мотиви. Батькам необхідно постійно пояснювати норми, яким треба слідувати, причинно-наслідковий зв'язок. Дитячу діяльність треба спрямовувати на добродійність, турботу про інших.

• **від 6 до 8 років** – у цьому віці зазвичай починає проявлятися незалежність дитини, їм здебільшого не подобається, коли їх пестять, цілують при людях. В цьому віці, окрім сім'ї, на соціалізацію дитини починають впливати школа та група однолітків. Батьки мають бути непохитними у важливих питаннях, проте вимоги мають озвучуватися не через наказову форму, а спокійно, доброзичливо, тактовно.

• **від 8 до 10 років** – виховання дітей цієї вікової категорії вимагає специфічних стратегій, оскільки це період значного розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Зокрема, зусилля батьків мають зосереджуватися на сприянні розвитку навичок самостійності, заохоченні дитини до взаємодії з іншими, таким чином розвиваючи навички співпраці, вміння вирішувати конфлікти. Особливу увагу варто присвячувати вихованню моральних цінностей дитини, розвитку навичок організації та управління часом.

• **від 11 до 15 років** – оскільки підлітковий вік відзначається змінами, пошуками власної ідентичності, то і виховання дітей цієї категорії вимагає особливого підходу. Ефективними принципами виховання підлітків є:

стимулювання самостійності та відповідальності, підтримуючи та контролюючи за потреби; визнання та повага до індивідуальних характеристик, інтересів та цінностей підлітків; сприяння розвитку стратегічного мислення та уміння приймати рішення; мотивація до здорового способу життя (включаючи правильне харчування, здоровий сон, фізичну активність).

• *від 16 до 17 років* – у цьому віці вимоги до виховання різняться у порівнянні з вимогами, які висуваються до підлітків. На батьків лягає відповідальність у підтримці вибору навчального напрямку, розвитку кар'єрних навичок, сприянні автономії дітей.

3. Державна політика підтримки материнства та батьківства в Україні

Розпорядженням Кабінету Міністрів України №752-р від 12.08.2022 р. схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року.

Схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року зумовлено необхідністю забезпечення реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, а також на підвищення рівня правової обізнаності населення.

Законодавство України гарантує чоловікам і жінкам право на охорону здоров'я та безоплатну медичну допомогу. Сьогодні діють понад 340 законів, які стосуються питань охорони здоров'я (прямо чи опосередковано), у тому числі й гарантій на охорону здоров'я. Крім законодавчих актів вагоме значення мають міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, які також є частиною національного законодавства України.

Згідно з статтею 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Відповідно до статті 16 Загальної декларації прав людини сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави. У статті 23 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права зазначено, що сім'я, як союз чоловіка

й жінки, є природним і основним осередком суспільства та має право на захист з боку суспільства і держави.

З правом на репродуктивний вибір і планування сім'ї, що належать до прав у сфері охорони здоров'я, пов'язане право на материнство і батьківство, закріплене у ст. 49, 50 Сімейного кодексу України. Статті передбачають право подружжя приймати рішення стосовно кількості дітей та часу їх народження у шлюбі чи поза ним, інтервалів між їх народженням, а також повноваження, пов'язані із плануванням сім'ї.

Право на материнство передбачає забезпечення повноцінного материнства, умов для охорони здоров'я та життя матері й дитини під час вагітності, пологів та післяпологового періоду.

Право на батьківство є також природним правом чоловіка. Однак право чоловіка на батьківство означає його право спрямувати свою поведінку на зачаття дитини або утриматися від цього. Чоловік не може бути позбавлений цього права, а обмеження цього права можливе лише у випадках, передбачених законом.

Батьківство і материнство породжують цілий комплекс прав та обов'язків: виникають особисті немайнові права і обов'язки дітей і батьків, їх права на майно, обов'язки взаємного утримання тощо.

Мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Зараз чоловік і жінка можуть брати декретну відпустку на рівних – незалежно один від одного. Закон також заохочує чоловіків присвячувати час догляду за дитиною разом з матерями. В Україні запроваджено новий вид відпустки – додаткову одноразову оплачувану відпустку тривалістю у два тижні, що оплачується коштом роботодавця.

Одноразова оплачувана відпустка при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів (без урахування святкових і неробочих днів) надається працівникам, а саме:

- 1) чоловіку, дружина якого народила дитину;

2) батьку дитини, який не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини, за умови що вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки;

3) бабі або діду, або іншому повнолітньому родичу дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною, мати чи батько якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком).

Відпустка при народженні дитини надається лише одній з осіб, зазначених у частині першій цієї статті.

Відпустка при народженні дитини надається у порядку, встановленому Законом України «Про відпустки».

Відповідно до статті 191 Закону України «Про відпустки», тривалість відпустки при народженні дитини визначається працівником у заяві про її надання, проте не більше 14 календарних днів.

Відпустка при народженні дитини надається власником або уповноваженим ним органом, на підставі письмової заяви особи, яка має право на отримання такої відпустки.

Особа, яка отримала відпустку при народженні дитини, зобов'язана надати власнику або уповноваженому ним органу копії документа, необхідного для державної реєстрації народження дитини (медичне свідоцтво про народження дитини), або свідоцтва про народження дитини протягом 30 календарних днів з дня виходу в таку відпустку.

Порядок надання відпустки при народженні дитини встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Оплачувана відпустка тривалістю до 14 календарних днів надається одноразово за письмовою заявою працівника, але не пізніше трьох місяців з дня народження дитини та повинна бути використана працівником не пізніше 104-го дня з дня народження немовляти.

Згідно п. 2 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX у період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток

(крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Варто пам'ятати, якщо батько дитини (дід або баба, інший повнолітній родич дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною) залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, роботодавець має право відмовити у наданні відпустки при народженні дитини у період дії воєнного стану.

По закінченню 104-денного періоду з дня народження немовляти вищевказані особи втрачають право на отримання даного виду відпустки.

Важливо, що Законом створені передумови для посилення ролі батька у процесі виховання дітей і розвитку відповідального батьківства в Україні.

Сімейна політика в Україні залишається в руслі традиційної моделі. Така сімейна політика в якості об'єкта свого піклування розглядає традиційну модель сім'ї, що орієнтується переважно на підтримку материнства та дитинства. На реалізацію цих завдань спрямована Концепція Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї в Україні, яка серед головних проблем називає низький рівень народжуваності, масову одностатність українських сімей, нестабільність шлюбів. Якщо говорити про сучасну сімейну політику України, то слід вказати на перепони, які виникають під час її реалізації. В Україні практика перебування чоловіків у декретній відпустці ще не набула поширення, немає обліку чоловіків, які скористалися правом на відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. За приблизними підрахунками громадських організацій, це орієнтовно 25 тис. осіб, або ж 3–4 % усіх батьків, які скористалися декретними відпустками. Згідно з дослідженням UNFPA 2018 р., менше половини (46 %) опитаних знали, що батько має таке саме право скористатися відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею 3 років, як і її мати. При цьому 8 % чоловіків були переконані, що таких законодавчих норм у країні не існує. У ЄС правом на декретну відпустку користується орієнтовно 20 % чоловіків.

Цивільним кодексом України (ч. 3 ст. 284) визначено, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла 14 років, проводиться за її згодою. Особам, які не досягли 14 років, медична допомога надається за згодою законних представників. Це стосується також і медичних послуг з переривання вагітності та планування сім'ї.

Для жінок і чоловіків важливі інформація та доступ до безпечних, ефективних та прийнятних програм планування сім'ї, а також можливість їх вибору.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. У чому полягає мета сімейного виховання?
2. Які завдання виконуються задля ефективного досягнення мети виховання?
3. Які нормативно-правові документи визначають основні аспекти державної сімейної політики?
4. Схарактеризуйте сутність загальної стратегії виховання. Які відмінні риси притаманні стратегіям сімейного виховання відповідно до вікової періодизації?

РОЗДІЛ 3.

Гендерні стереотипи та їх вплив на поширення руху чайлдфрі

1. Гендерний вимір ідеології чайлдфрі

Життя в суспільстві підкорено певним стереотипам, що історично склалися і закріпилися в нашій свідомості. У широкому сенсі стереотип – це традиційний, звичний канон думки, сприйняття і поведження. Стереотипи як підсвідомі стандарти поведження відіграють негативну роль у ситуаціях, де потрібна повна інформація й об'єктивна оцінка; іноді стереотипи, як певні застигли конструкти, сприяють виникненню й закріпленню упереджень, ворожості до нового.

Тут слід зазначити про гендерні стереотипи, що визначають напрям стереотипного мислення в суспільстві та сім'ї. Оскільки сім'я є невід'ємною його одиницею, то ж певні соціальні стереотипи (куди входять і гендерні) проектується і на сімейні відносини. Отже, механізмом, що забезпечує закріплення й трансляцію з покоління в покоління гендерних ролей, є гендерні стереотипи. Гендерні стереотипи – внутрішні установки щодо місця, ролі, значення чоловіка та жінки в суспільстві, сім'ї. Стереотипи – є найбільш складною умовою в створенні принципово нових відносин у соціумі і переході до якісно нової демократичної держави.

На сьогодні в нашому суспільстві відбуваються процеси демократизації і гуманізації, що сприяють створенню рівних можливостей для реалізації особистості незалежно від соціального положення, національності, віку, статі. Справжня гуманізація передбачає подолання стереотипів, що століттями існували в свідомості і установлення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя.

Гендерні стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші гендерні стереотипи засвоюються саме у дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та в школі, а потім переносяться у доросле життя, у власну родину. Взагалі гендерні стереотипи поділяють на три групи:

- стереотипи маскулінності-фемінності (нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, що є характерними для чоловіків і жінок, зокрема: чоловіки домінантні, незалежні, агресивні, самовпевнені, схильні міркувати логічно, здатні керувати своїми почуттями; жінки – пасивні, залежні, емоційні, турботливі й ніжні);

- стереотипи щодо змісту праці (для жінок – традиційною вважається виконавча, обслуговуюча діяльність, а для чоловіків – діяльність інструментальна, творча, керівна);

- стереотипи, що пов'язані із закріпленням професійних і сімейних ролей відповідно до статі (для чоловіків головними ролями є професійні, а для жінок – сімейні (народження дитини). Рух чайлдфрі є прикладом протистояння людей останньому стереотипу.

2. Проблеми гендерної рівності в Україні

Згідно із законом України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) **гендерна рівність** – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації. Крім того, визначено, що рівні можливості жінок і чоловіків – це рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків. Принцип гендерної рівності закріплений у Конституції України, де закріплюється, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці. Метою Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі, але вони носять лише декларативний характер гендерної рівності та формальність прав жінок.

Варто зазначити, що під поняттям гендерна рівність слід розуміти рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що

дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Рівність не означає однаковість. Це дуже важливий методологічний принцип. Інколи можна почути про те, що гендерна рівність полягає в однаковості підходів до чоловіків та жінок. Навпаки, якраз тому, що чоловіки та жінки не є однаковими, підходи повинні бути різними.

Так, на сьогоднішній день гендерна нерівність у соціально-трудовах відносинах за ознакою статі виявляється, здебільшого, через нерівні можливості отримання професійної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки, зокрема отримання практичного досвіду; необґрунтовану різницю в оплаті праці та можливостях кар'єрного зростання між чоловіками та жінками; а також у безпідставних відмінностях в умовах праці та організації робочого часу, вимогах до найму на роботу.

Однією із причин такої ситуації є нерівномірний розподіл домашніх обов'язків, який часто спонукає жінок обирати чи переходити на менш оплачувану роботу але з можливістю мати більше вільного часу. Існує гендерний стереотип щодо того, що саме жінки повинні займатися домашніми справами та вихованням дітей. У результаті цього жінки заробляють менше й витрачають на домашню роботу вдвічі більше часу, ніж чоловіки.

У воєнний час така тенденція значно погіршилась, оскільки на тлі воєнних дій і значного зростання кількості та складності побутових питань (зокрема відсутності електричної енергії, води, зв'язку, руйнації житла тощо) жінки змушені віддавати перевагу справам, що пов'язані із виживанням домогосподарств, а це часто призводить до відмови від власної кар'єри та інших способів самореалізації. Зазначене стосується передусім тих сімей, які залишилися в Україні й в яких чоловіки мобілізовані, загинули чи отримали тяжкі травми.

3. Гендерні стереотипи та їх вплив на сімейні установки молоді

Гендерними стереотипами прийнято називати уявлення про соціальні ролі чоловіків і жінок, які базуються, передусім, на біологічних ознаках. Так звані традиційні жіночі ознаки називають фемінністю (чи жіночністю), а чоловічі – маскулінністю (чоловічністю). Маскулінність пов'язується із силою, владою, мужністю, витривалістю, агресією, неемоційністю, орієнтацію на успіх. Фемінність, натомість, – це емоційність, чуйність, слабкість, жертвність, залежність тощо.

Гендерні стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші гендерні стереотипи засвоюються саме у дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та в школі, а потім переносяться у доросле життя, у власну родину.

Для того, щоб виявити тенденції трансформації гендерних ролей в сучасних українських сім'ях, варто виділити основні гендерні ролі в сім'ї, які відповідають соціальним змінам, що відбуваються в нашому суспільстві. До критеріїв класифікації моделей розподілу гендерних ролей в родині можна віднести пріоритетну для державної ідеології та масової свідомості систему поглядів на розподіл ролей в сім'ї; соціально – економічні умови, які дозволяють членам інституту родини мати ті чи інші джерела доходів; об'єм сімейних обов'язків і способи їх розподілу між партнерами; установки на розподіл владних повноважень в сім'ї, в тому числі з приводу витрат сімейного бюджету, дороговартісних покупок, а також виховання дітей.

Серед найвідоміших моделей розподілу гендерних ролей в родині виокремимо наступні:

Патріархальна модель, основою якої є жорсткий розподіл функцій в родині і суспільстві між представниками чоловічої та жіночої статі. При цьому, згідно з тогочасним законодавством, природнім призначенням жінки вважалися сфери материнства, виховання дітей і ведення домашнього господарства. Чоловік виконував роль суб'єкта професійної і громадської діяльності, а в родині – роль голови сімейства і годувальника. Дружина була зобов'язана

«підкорюватися своєму чоловіку як голові сімейства, відноситися до нього з любов'ю, повагою і необмеженим послухом, задовольняючи будь-які примхи чоловіка». Без згоди чоловіка дружина не мала права найматися на роботу, отримувати професійну освіту, проживати окремо, приймати одноосібні рішення по відношенню до питань виховання дітей. Таким чином, сім'я представляла собою в юридичному і моральному аспектах союз, створений на владній опіці, а не на взаємодопомозі осіб, які цей союз утворювали.

Після 1917 року, зі зміною суспільного устрою, ідеологія рівності статей і соціального розкріпачення жінки була піднесена до рангу державної політики СРСР, причому «правильною моделлю» життєвої позиції так званого «розкріпачення жінки» проголошувалось поєднання професійної праці та материнства. Радянська влада взяла на себе відповідальність забезпечити охорону материнства і дитинства задля того, щоб жінки могли поєднувати відтворювальну і сімейну ролі, тим паче на них була покладена відповідальність за ведення домашнього господарства. За чоловіками закріплювався обов'язок заробляти гроші на утримання сім'ї, по мірі можливостей брати участь у вирішенні сімейних проблем. Дослідники державної сімейної політики радянських часів відмічають, що фактично жінки займали керуюче положення в родині, «оскільки в їх розпорядженні знаходився сімейний бюджет, вона була основним вихователем дітей, організовувала сімейне дозвілля».

Разом з тим, соціологічні опитування 1970-1980-х років показали, що у жінок, які мали дітей, виконання домашніх обов'язків займало в 5 разів більше часу, ніж у їх чоловіків.

Таким чином, **радянська модель** розподілу гендерних ролей в родині була заснована на ідеології рівноправності статей і державного патерналізму по відношенню до жінки. Вона передбачала участь обох партнерів в трудовій діяльності. В цій моделі не прослідковується яскраво виражена роль лідера, на відміну від патріархальної сім'ї, рішення приймалися подружжям частіше спільно, але ведення домашнього господарства і догляд за дітьми залишалися обов'язком жіночої частини населення. Характерною особливістю цієї моделі

залишалась «подвійна» зайнятість жінок (у професійній і в побутовій сферах), нерівноправний розподіл сімейних обов'язків між членами подружжя. Говорячи про ціннісні орієнтири партнерів з питання гендерної рівності, варто зазначити, що в масовій свідомості затаврувалась віра в державу як гарант забезпечення рівних можливостей чоловіків і жінок, а також в те, що справжнє призначення будь-якої жінки – бути роботящою, зразковою господинею в домашньому побуті і належно виконувати материнські функції щодо виховання своїх дітей. Гендерна ж роль сімейного чоловіка полягала в професійній зайнятості і поповненні сімейного бюджету.

Закріплені в Конституції 1977 р. політичні і сімейні права громадян відповідали визнаній на міжнародному рівні ідеології гендерної рівності. Суттєві зміни відбулися в свідомості освічених груп населення, перш за все жінок, оскільки держава вперше визнала, що соціальний статус жінок в Радянському Союзі був нижчим, ніж у чоловіків.

Поділ суспільства за доходами громадян, розширення можливостей професійної самореалізації особистості в умовах конкуренції, звернення до світових стандартів гендерної рівності детермінують формування нових типів моделей розподілу гендерних ролей в сім'ї: неопатріархальної/спонсорської, бікар'єрної та егалітарної.

До **неопатріархальної, або спонсорської моделі** доцільно відносити розподіл сімейних обов'язків в подружньому союзі, де чоловік є представником економічної еліти, а дружина виконує роль домогосподарки, цим самим підтверджуючи високий економічний статус чоловіка. Подібність з патріархальною моделлю ХХ століття – в незмінній ролі «годувальника» для представника чоловічої статі. Партнер виступає домінуючим агентом, маючи необхідні владні і матеріальні ресурси для виконання сім'єю економічної, господарсько – побутової, репродуктивної, виховної та інших функцій.

В структурі даної моделі гендерна роль «домогосподарки» видозмінюється: дружина не працює, матеріально залежить від чоловіка, але при цьому побутові обов'язки перекладаються на найманих працівників. Чоловік виступає

спонсором витрат на підтримку сексуальної привабливості дружини. Владні повноваження при неопатріархальній моделі можуть виконуватися як чоловіком, так і подружжям спільно. В питаннях проведення дозвілля, виховання дітей, планування поточних витрат ініціатива може належати дружині. Однак навіть при наявності найманих працівників, роботою яких керує домоуправителька, жінка залишається в сфері домашнього побуту, який має, в порівнянні з професійною, нижчий рівень соціального престижу. Економічна несамостійність жінки ставить її в залежне положення. Дана модель сім'ї розповсюджена серед сімей з високим матеріальним достатком чоловіка.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується підвищенням ролі вищої освіти для забезпечення конкурентоспроможності працівників на ринку праці. Все більше молодих спеціалістів прагнуть професійно реалізуватись, відкидаючи сімейні цінності. В результаті формується **бікар'єрна модель** розподілу ролей, коли обидва партнери хочуть досягти високих успіхів в професії і не мають наміру жертвувати своїм успіхом заради виконання сімейних обов'язків. Члени подружжя займаються матеріальним забезпеченням родини, реалізують свій потенціал в публічній сфері і перекладають виконання домашніх обов'язків на родичів чи найманих працівників.

За умови якщо обидва партнери приймають рівноцінну участь в професійній діяльності та домашній роботі, таку сім'ю доцільно віднести до **егалітарної моделі** розподілу гендерних ролей. В родині егалітарного типу роль голови сімейства перестає існувати, всі питання вирішуються подружжям спільно, способи планування дозвілля виокремлюються за взаємною домовленістю, домашні обов'язки розподіляються порівну, участь в домашніх справах, проведення часу з дітьми відбувається парою спільно.

І в бікар'єрній, і в егалітарній моделях обидва партнери розділяють думку, що чоловіки і жінки повинні мати рівні права і можливості для самореалізації в професійній, громадській та сімейній сферах.

Традиційна модель розподілу гендерних ролей продовжує функціонувати і

в умовах ринкової економіки. Цьому сприяє ряд причин. По-перше, професійна самореалізація жінок вважається важливим ресурсом соціально – економічного розвитку держави. По-друге, професійна зайнятість обох партнерів є фундаментом благополуччя сучасної української родини. По-третє, в масовій свідомості достатньо стійкі традиційні уявлення про призначення чоловіка та жінки. Тому для більшості населення «подвійна» завантаженість жінки професійними і домашніми клопотами відповідає уявленню про рівність статей.

Таким чином, сучасна українська сім'я представляє собою конгломерат різноманітних гендерних ролей, які виконує подружжя, чим принципово відрізняється від радянського прототипу родини. Егалітарні цінності, котрих дотримується пара, співіснують з традиційними патріархальними уявленнями про розподіл ролей. Разом з тим сучасна сім'я продовжує трансформуватися: вона вже не традиційно патріархальна, в ній немає жорстко регламентованого головування, керування чоловіка, зростає кількість сімей, де рівність обох членів подружжя в вирішенні усіх питань стає загальноприйнятою нормою.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. Яким чином гендерні стереотипи впливають на формування негативного сприйняття родини як цінності?
2. Назвіть найпоширеніші моделі розподілу гендерних ролей у сім'ї.
3. У яких сферах життя особливо гостро відчувається гендерна нерівність?

РОЗДІЛ 4.

Кризові явища як фактор впливу на шлюбно-сімейні стосунки

1. Характеристика та різновиди сімейних криз

Як відзначають педагоги, психологи, соціологи, демографи, на сьогодні чітко простежується криза сім'ї, яка є доволі поширеною, виявляється у кількісних (зменшення показників народжуваності дітей, значна кількість розлучень, проблемних сімей) та якісних показниках (трансформація суспільних та сімейних цінностей, ослаблення виховної функції сім'ї, психологічні проблеми членів сім'ї тощо). Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження сучасної сім'ї та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Сучасна сім'я характеризується значними структурними та змістовими трансформаціями, що спричиняють зміну її функціонування як системи. Найпоширенішими тенденціями розвитку сучасної сім'ї в Україні є наступні:

- порушення механізму адаптації сім'ї до динамічних процесів у суспільстві;
- послаблення захисної функції сім'ї (як матеріальної, так і психологічної);
- структурно-функціональна трансформація сім'ї за невизначеності або суперечливості сімейних ролей;
- зниження значення сім'ї в системі життєвих цінностей особистості з подальшою переорієнтацією значної частини молоді на позашлюбні стосунки або повторний шлюб;
- погіршення дитячо-батьківських взаємин, зумовлене невідповідністю та закостенілістю батьківських норм;
- стійка орієнтація подружжя на малодітну сім'ю;
- загострення суперечностей між партнерами в орієнтації сім'ї на демократичний (з боку жінок) або патріархальний (з боку чоловіків) розвиток;

– дисфункціональний розвиток сім'ї, ознаками якого є: тенденція до домінування, боротьба за владу обох партнерів, неузгодженість рольової поведінки, негнучкість сімейних норм, маніпуляція партнером, дітьми, ігнорування потреб, почуттів членів сім'ї, конфліктна взаємодія;

– ускладнення сімейної адаптації молодого подружжя внаслідок неадекватних дошлюбних очікувань, завищених вимог до партнера;

– нестабільність життєвих планів в умовах економічної нестабільності.

Кризові явища, притаманні сучасній родині, можуть бути викликані багатьма чинниками. За часом виникнення їх можна розділити на дві великі групи: чинники, що виникли безпосередньо під час шлюбу, під час спільного життя і спільного ведення господарства; чинники, що об'єктивно існують до моменту створення сім'ї. Групу чинників, що об'єктивно існували до моменту створення сім'ї, називають *чинниками ризику*, тому що наявність їх у період дошлюбного знайомства вже таїть у собі небезпеку майбутнього розлучення.

Чинники ризику:

- різка незгода батьків на шлюб;
- ранній вік для одруження;
- занадто короткий термін знайомства;
- шлюб за примусом, без взаємної згоди;
- велика різниця в освіті й у віці між чоловіком та дружиною;
- схильність до шкідливих звичок одного з подружжя;
- легковажне ставлення до шлюбу й сім'ї.

Ці чинники дають про себе знати буквально в перші роки спільного життя й багато в чому обумовлюють ту обставину, що понад третини розлучень припадає на сім'ї, що мають стаж спільного життя від одного до трьох років.

Другою групою прийнято виділяти несприятливі «зовнішні умови», створені суспільним середовищем (економічна криза, несприятлива екологія...).

Третьою групою причин є проблеми, що існують у сфері сімейного життя незалежно від сприятливості зовнішніх факторів.

Сімейні кризи – періоди напруги або нестабільності в житті сім'ї, які можуть виникати з різних причин і призводити до труднощів у стосунках між членами родини. Криза в сім'ї може виникнути через різноманітні фактори, такі як економічні труднощі, конфлікти, складні життєві обставини, проблеми виховання дітей, здоров'я членів сім'ї, або через зміну ролей і відповідальностей.

Американська психотерапевтка В. Сатир запропонувала поділ криз у сім'ї на два види:

- нормативні (ті, через які проходить практично кожна подружня пара);
- ненормативні (ті, які трапляються не у всіх сім'ях).

Цей поділ є умовним, тим не менше він дає загальне уявлення про сімейні кризи.

Говорячи про *нормативні кризи*, варто зауважити, що перші п'ять стосуються народження та дорослішання дітей, решта – частково пов'язані з дітьми, частково фізіологічними особливостями вікових змін подружжя.

1. **Вагітність і народження першої дитини.** Часто ця криза збігається з першим роком спільного життя. Тобто, на тлі браку сну і часу на звичайні справи йде притирання різних поглядів на ведення побуту і способу життя в цілому.

2. **Дитина освоює і активно використовує мову.** За теорією В. Сатир, батькам на цьому етапі доводиться по-новому подивитися на те, що і як вони обговорюють, наскільки готові відповідати на питання «чомушки», на якість і кількість спілкування з малюком в цілому.

3. **Дитина стає школярем.** Період, коли дитина йде в школу і освоюється в новому колі спілкування, дуже важливий, адже малюкові потрібно стати більш самостійним, навчитися виконувати нові життєві задачі. У такому віці досить часто дітям складно знайти спільну мову з однолітками, з якими хотілося б дружити, виникає гостра необхідність у підтримці та увазі з боку дорослих представників родини. У подружжі також відбувається зміна традиційного укладу, що стосується, насамперед, розподілу обов'язків (наприклад, допомога з підготовкою домашнього завдання, домовленість про те, хто і коли буде відводити чи забирати дитину із занять).

4. **Підлітковий вік** характеризується подвійною кризою: з одного боку дитина може проявляти свою власну думку, порушувати встановлені правила, з іншого боку – в цей же час у одного або обох з подружжя може статися криза середнього віку. В такі моменти кожен член родини потребує підтримки, уваги та прийняття.

5. **Синдром «покинутого гнізда».** Діти подорослішали та з'їжджають від батьків. Подружжя відчуває спустошеність і тугу. Їм потрібно знову звикати до життя удвох.

6. **Нові дорослі члени сім'ї.** Мова про той момент, коли діти заводять постійних партнерів, одружуються, і подружжю доводиться вибудовувати відносини з новоспеченими зятями і невістками.

7. **Клімакс у жінок.** Для жінки це дуже нелегкий період, тим більше для дружини у шлюбі. Організм перебудовується, жінка стає більш чутливою, що може погіршити або вивести на поверхню якісь розбіжності всередині сім'ї.

8. **Знижується сексуальне бажання у чоловіків.** У віці приблизно 60 років чоловік починає відчувати проблеми з потенцією, і це пригнічує його. Природно, його переживання позначаються на “погоді в будинку”.

9. **Бабуся і дідусь.** Поява онуків, здавалося б, має тішити подружжя, але разом з цією радістю вони набувають нових для себе ролей. Чоловік і дружина повинні змиритися з тим, що рішення по вихованню приймають батьки дитини, а не вони самі. Це не легко.

10. **Смерть одного з подружжя.** Втрата коханої людини стає ударом для іншого, навіть якщо ця подія прогнозована (наприклад, в результаті тривалої хвороби).

До *ненормативних сімейних криз* відносять такі, після яких або змінюється загальний мікроклімат сім'ї, або родина розпадається:

1. **Подружжя зрада.**
2. **Житлово-побутові проблеми.**
3. **Домашнє насильство.**
4. **Хвороба одного з подружжя.**

5. Несприятливі соціально-економічні процеси (фінансова криза, війна).

6. Стан розлучення.

7. Усиновлення, опікунство.

На думку психологів, найпоширенішими симптомами, які свідчать про настання кризи в стосунках є:

- припинення довірчих розмов, коли подружжя перестає ділитися один з одним власними переживаннями;
- спад сексуальної активності;
- дратівливість.

У випадку настання кризових ситуацій є два варіанти вирішення ситуації:

- 1) конструктивний, коли шлюб зберігається;
- 2) деструктивний – коли пара розлучається.

Якщо раніше в сімейній психології вважалося, що конструктивний вихід із кризи завжди позитивний, а деструктивний – негативний, то зараз така градація оцінки скасована. Нерідко буває так, що чоловік із дружиною вирішують залишитися разом через дитину, щоб не травмувати її. Проте обидва нещасливі, ледве терплять одне одного і зриваються на тому, заради кого зберегли сім'ю. Результат – психологічна травма у всіх. А іноді, звільнившись від тяжких відносин, люди набувають душевної рівноваги, умиротворення і нової ціннісної свідомості, що сприяє їх подальшому особистісному зростанню.

2. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин

Протягом кількох останніх десятиліть у західному суспільстві, а від недавнього часу і в Україні, з'явилося і набуло поширення багато альтернативних форм сімейних структур і способів життя.

Є такі види альтернативних шлюбів: незареєстрований (цивільний) шлюб, гостьовий шлюб, періодична моногамія, неповні сім'ї, відкритий шлюб, одностатевий шлюб, свідомо бездітний шлюб (коли партнери є прихильниками руху чайлдфрі), самотність.

Незареєстровані шлюби. У законодавстві України відсутнє офіційне визначення поняття «цивільний шлюб». Мовою закону це так звані «фактичні шлюбні відносини». Незареєстрований шлюб будується виключно на взаємних почуттях, спільних цінностях та усних домовленостях.

Гостьовий шлюб – його ще називають шлюбом на відстані. Партнери можуть жити у різних помешканнях, містах та навіть країнах. У гостьовому шлюбі партнери підтримують зазвичай стосунки, а не спільний побут.

Періодична моногамія – індивіду дозволяється перебувати послідовно в кількох шлюбах, однак він може мати лише одного шлюбного партнера одночасно. Періодична моногамія сьогодні властива більшості суспільств світу, де на законодавчому рівні визнані моногамні шлюби та дозволені розлучення.

У **відкритому шлюбі** пара заздалегідь погоджується, що кожен партнер може мати інших партнерів. Ця форма передбачає, що партнери повністю відкриті: вони можуть говорити про свої романтичні стосунки, оскільки погодилися ніколи не брехати один одному і не ділитися емоціями один одного.

Одностатевий шлюб – це співжиття гомосексуальної пари. У багатьох країнах Заходу (Нідерланди, Данія, Норвегія, Швеція, Бельгія, Франція, Нова Зеландія та ін.), а також у деяких регіонах Північної та Південної Америки такі пари мають право вступати у шлюбні стосунки. Деякі церкви також визнають одностатеві союзи (до прикладу, Шведська єпископальна церква). На сьогоднішній день в Україні боротьба ЛГБТК+ спільноти за легалізацію одностатевих шлюбів триває.

Самотність. Самотні люди не становлять монолітної соціальної групи тому, що серед них є і неодружені, і розлучені, й овдовілі. Самотність – непостійний і неоднозначний статус. Між полюсами вільної і незалежної людини, і людини, яка знемагає від самотності є багато різних перехідних форм людей, які свідомо або внаслідок певних обставин залишилися самотніми.

Альтернативною формою шлюбних стосунків також є **бостонський шлюб**. «Бостонський шлюб» – це форма жіночих стосунків, де жінки живуть разом, ведуть сумісне господарство, розділяють певні витрати і є емоційною

підтримкою одна для одної. З елементами романтичного зв'язку чи без. Цей термін прийшов з Бостона, з періоду Великої депресії, коли жінки виживали таким чином. Це був єдиний шанс для них платити за квартиру, утримувати себе. Це той момент, коли дівчата починають відбудовувати своє коло підтримки.

3. Поширені проблеми у аспектах сексуального і дошлюбного виховання підростаючого покоління

Сексуальне і дошлюбне виховання молоді може стикатися з різними проблемами та викликами. Деякі з поширених проблем в цих аспектах виховання включають:

1. **Недостатній рівень поінформованості:** багато підлітків можуть не мати достатньої інформації про анатомію, фізіологію та аспекти сексуального здоров'я. Це може призводити до невірному розуміння сексу та може впливати на їхні взаємини.

2. **Поширення стереотипів, викривлене сприйняття інформації:** великий вплив на молодих людей справляють групи однолітків, засоби масової комунікації, інтернет-ресурси, що можуть сприяти поширенню негативних стереотипів щодо цінності сім'ї.

3. **Відсутність відкритого спілкування з власними батьками,** що відображається у недостатній відкритості та відсутності довіри між батьками та дітьми, що може ускладнювати розмову про сексуальні стосунки та виховання в цьому напрямку.

4. **Труднощі у налагодженні соціальних зв'язків:** знання про взаємини, взаємодію з ровесниками, вирішення конфліктів та встановлення здорових міжособистісних стосунків можуть ставити виклики для підлітків.

5. **Ризик неправомірної або ранньої сексуальної активності:** відсутність правильної інформації та підтримки може призводити до ранньої сексуальної активності, що може мати негативні наслідки для здоров'я та соціального розвитку.

6. **Дискримінація** та невідповідність навчальних програм.

Отже, розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає в себе відкрите спілкування, доступ до достовірної інформації та впровадження ефективних програм сексуальної освіти в школах, введення програм дошлюбної підготовки чи спецкурсів у закладах вищої освіти.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. У чому виявляється відмінність між нормативними та ненормативними сімейними кризами, запропонованими В. Сатир?
2. Перелічіть найпоширеніші проблеми у підготовці молоді до сімейного життя?
3. Які альтернативні форми шлюбу вам відомі? Перелічіть соціальні фактори, що впливають на появу нових форм шлюбу.

УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО БАТЬКІВСТВА

РОЗДІЛ 5.

Усвідомлене батьківство як педагогічна категорія

1. Сутність понять «батьківство», «усвідомлене батьківство», «відповідальне батьківство», «культура батьківства»

Аналіз наукової літератури діє підстави стверджувати про наявність багатьох підходів до розуміння поняття «батьківство». Так, наприклад, у тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що батьківство – це кровна спорідненість між батьком та його дитиною.

На думку І. Братусь, батьківство – це комплекс соціальних, психологічних, медичних та інших умов, що надають можливість родині мати стільки дітей, скільки вона бажає.

Г. Лактіонова стверджує, що батьківство – це процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей.

З недавніх пір у науковому обігу почало використовуватися поняття «усвідомлене батьківство», підходи до трактування якого значно різняться. Так, зокрема, поняття «усвідомлене батьківство» авторським колективом О. Безпалько, І. Звереві, З. Кияниці, В. Кузьмінського розглядається як «соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості».

I. Томаржевська під поняттям «усвідомлене батьківство» розуміє ідеальний (оптимальний, педагогічно обґрунтований) варіант реалізації осіб у батьківській діяльності. Цей варіант базується на свідомому підході батьків чи осіб, що їх замінюють, до створення найкращих умов для повноцінного розвитку дитини. Враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожної дитини, цей підхід передбачає володіння батьками конкретними характеристиками та властивостями, необхідними для ефективного виховання та навчання.

I. Братусь «усвідомлене батьківство» тлумачить, як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань і навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості.

Н. Островська у своїх дослідженнях дотримується позиції, що усвідомлене батьківство являє собою усвідомлення особистістю відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвитку здорової дитини, який базується на формуванні когнітивної, емоційної та поведінкової складових батьківства з метою забезпечення повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Цей підхід поєднує у собі як особистісні, так і соціальні характеристики усвідомленого батьківства.

Узагальнюючи вищенаведені дефініції, слід зауважити, що **усвідомлене батьківство** – це свідомий, цілеспрямований та відповідальний підхід до планування народження, виховання та догляду за дітьми.

Т. Алексєнко відзначає, що деякі автори розрізняють терміни «відповідальне батьківство» й «усвідомлене батьківство». Проте сама авторка вважає допустимим використовувати їх як синоніми. Вона також привертає увагу до того факту, що в науковій літературі використовують як гендерно диференційовані поняття «відповідальне материнство» («відповідальне батьківство») та «усвідомлене материнство» («усвідомлене батьківство»).

Культура батьківства в загальному розумінні – це ціннісно-діяльнісна складова загальної культури як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Культура батьківства на індивідуальному рівні є компонентом загальної культури молодого людини, який відбиває ступінь усвідомлення батьківського

призначення в її соціальному існуванні та прояви цього в конкретній діяльності, що зумовлює передачу духовних цінностей суспільства через дітей, сприяє підвищенню ролі прогресивних соціальних цінностей для подальшого розвитку дитини та включення її в соціум як суб'єкта соціального розвитку.

2. Основні компоненти усвідомленого батьківства, складові готовності сучасної молоді до батьківства

Як зазначає Н. Вахняк, батьківство як соціально-педагогічний феномен об'єднує в собі сукупність знань, уявлень, умінь і переконань людини стосовно себе в ролі батька, що реалізуються у відповідних проявах поведінки як складової батьківства та процесі створення батьком і матір'ю оптимальних умов для повноцінного розвитку, виховання й навчання дитини. Авторка також зауважує, що зазначений феномен включає складники різного плану, зокрема такі: власне факт генетичного походження дитини, її кровні зв'язки; юридичне надання жінці й чоловіку статусів матері та батька; практичне виконання ними своїх батьківських обов'язків; сприймання себе в ролі батька (матері); ставлення дитини до своїх батьків; визнання оточенням певних двох дорослих людей як батьків у повному сенсі цього слова.

Згідно з поглядами В. Думанської, базовими складниками відповідального батьківства є такі:

– відповідальна репродуктивна й вітальна поведінка дорослих людей, які планують чи вже стали батьками, відповідальність за появу на світ здорових дітей, збереження та зміцнення здоров'я дитини;

– сумлінне (відповідальне) виховання й навчання батьками своїх дітей, у тому числі створення належних матеріальних передумов для їхнього повноцінного розвитку, залучення до занять спортом, участі в різних формах позашкільного виховання, забезпечення виховного впливу на особистість власним прикладом у процесі сімейної взаємодії тощо;

– здійснення регулярних соціально значущих комунікацій між членами родини.

Інтегрована модель усвідомленого батьківства, розроблена О. Лемещенко, яка є оригінальною та науково цінною, передбачає включення таких компонентів як: стиль сімейного виховання, батьківські почуття, батьківську відповідальність, батьківські установки й очікування, батьківське ставлення, сімейні цінності, батьківські позиції.

Готовність до відповідального батьківства, на думку Л. Яценко, є психологічним феноменом, який інтегрує в собі сукупність соціальних та індивідуальних характерних ознак людини, забезпечуючи усвідомлення власної відповідальності за дитину й емоційне її прийняття на основі інтеріоризації (крізь призму власного досвіду) певної зовнішньої моделі батьківства, що забезпечує ефективне виконання ролей батька та матері. Авторка уточнює, що зазначена готовність проявляється також у бажанні особистості мати дітей, осмисленні, усвідомленні й позитивному сприйнятті нових обов'язків як батьків, тих аспектів внутрішньо-сімейного життя, що постають перед членами подружжя, які вирішили стати батьками або вже стали ними.

Серед найпоширеніших підходів до визначення структури готовності до усвідомленого батьківства є підхід, запропонований О. Долгих, де структурними елементами виступають:

- когнітивний компонент (сформованість уявлень про себе як про майбутнього сумлінного батька (мати), про дитину як рівноправного члена родини, усвідомлення основних цілей і функцій батьківства, прийняття власних батьківських ролей, розуміння, що виховання є процесом різнобічного розвитку дитини, а не виправленням її недоліків);

- емоційний (безоціночний) компонент (прояв безумовного прийняття й безумовного позитивного ставлення до дитини, до себе як до батька (матері), до власної батьківської ролі загалом, повідомлення дитині, що вона є для них важливою, гарною, дорогою людиною);

- поведінковий компонент (відображає функціональний зміст материнської й батьківської ролі, прояв батьком та (або) матір'ю особливої відповідальної позиції до батьківства й передбачає здійснення реальної взаємодії між батьками та дітьми, батьківської діяльності, спрямованої на здійснення догляду та виховання дитини).

3. Підготовка молоді до прокреативної діяльності

У демографії розрізняють два види потреби в дітях – прокреативну, пов'язану з певною кількістю народжень, і репродуктивну, що орієнтована на відновлення поколінь. Тому метою формування усвідомленого батьківства має стати своєрідне узгодження прокреативної і репродуктивної потреб. Прокреативна потреба є похідною від репродуктивної, але в той же час вона зберігає відносно незалежну динаміку. Спостерігаються випадки, коли репродуктивна потреба зберігає свою незмінність, у той час як прокреативна потреба в результаті зниження смертності неперервно скорочується. Іншими словами: «один і той же розмір сім'ї, за різної смертності вимагає й іншої народжуваності». Як свідчать конкретні дослідження, потреба в дітях останніми роками набуває повсемісно тенденції до зниження. Щоб задовольнити бажання мати дітей, молоді пари повинні оволодіти інформацією щодо процесів, пов'язаних із народженням дитини. Це включає знання про підготовку до зачаття, оптимальний спосіб зачаття, події під час вагітності, розуміння процесу пологів та адекватне ставлення до післяпологового періоду.

Включаючи в себе низку аспектів, підготовка до прокреативної діяльності та вагітності може включати в себе наступні етапи та питання:

- планування, що полягає у визначенні готовності стати батьками, обговорення індивідуальних та спільних цілей, прийняття рішення щодо часових рамок;
- інформування юнаків та дівчат про психогігієну та психологічні проблеми, що можуть викликатися вагітністю;
- ознайомлення молоді з особливостями психології сімейних стосунків під час вагітності;
- ознайомлення молоді з труднощами післяпологового періоду в молодій сім'ї;
- надання професійних знань з питань сімейного планування: організації простору, вміння вирішувати фінансові проблеми, розподіл обов'язків та визначення ролей.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. Опишіть сутнісні ознаки усвідомленого батьківства як напряму профілактики чайлдфрі.
2. У чому полягає відмінність між поняттям «усвідомлене батьківство» та «відповідальне батьківство»?
3. Чим викликана потреба у формуванні навичок усвідомленого батьківства серед сучасної молоді?
4. Які структурні елементи включає в себе готовність до усвідомленого батьківства?
5. Яку роль у формуванні усвідомленого батьківства відіграють заклади вищої освіти?
6. Які існують етапи та питання підготовки молоді до прокреативної діяльності?

РОЗДІЛ 6.

Напрями та зміст підготовки молоді до усвідомленого батьківства

1. Моральна підготовка молоді до сімейного життя

Підготовка молоді до вступу в шлюб, до майбутнього сімейного життя є невід'ємною складовою загальної системи виховання підростаючого покоління. Раніше вважалося, що молода людина після досягнення певного віку вже повністю готова до створення сім'ї. Однак численні соціологічні і педагогічні дослідження переконують в тому, що це не так.

Серед факторів, що визначають стабільність молодих сімей, науковці виділяють *готовність молоді до шлюбу*. Це система соціально-психологічних установок особистості, що визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей шлюбу. *Готовність до шлюбу* – інтегральна категорія, що містить низку аспектів:

1. Формування готовності особистості прийняти на себе нову систему обов'язків по відношенню до свого шлюбного партнера, до майбутніх дітей. Формування цього аспекту напряду пов'язано з розподілом ролей між подружжям.

2. Готовність до міжособистісного спілкування і співпраці. Сім'я є малою групою, для її нормального функціонування потрібна узгодженість ритмів життя подружжя.

3. Здатність до самовідданості щодо партнера. Здатність до такого почуття передбачає здатність до відповідної діяльності, заснованої насамперед на якостях і властивостях альтруїзму люблячої людини.

4. Наявність якостей, пов'язаних з проникненням у внутрішній світ людини, з емпатійністю. Важливість цього аспекту пов'язана з тим, що шлюб за своїм характером стає більш психологічним у силу витонченості людини як особистості. У зв'язку з цим зростає роль психотерапевтичної функції шлюбу, успішній реалізації якої сприяє розвиток здатності до співпереживання, проникненню в емоційний світ партнера.

5. Висока естетична культура почуттів і поведінки особистості.

6. Уміння вирішувати конфлікти конструктивним способом, здатність до саморегуляції власної психіки і поведінки.

Фахівці з фамілістики вважають, що моральна готовність індивіда до шлюбу означає усвідомлення низки суспільних вимог і прийнятих моральних стандартів, якими регулюється сімейне життя. В. Торохтій до них відносить:

- готовність прийняти на себе нову систему обов'язків;
- прагнення до повсякденного спілкування і співпраці;
- уміння контролювати свої бажання, навіть жертвувати чимось: їжею, вільним часом, стилем поведінки тощо;
- відповідальність у фінансових питаннях;
- любов і повага до своїх батьків, вміння їх розуміти;
- вміння дослухатись до порад;
- серйозне сприйняття майбутнього, в тому числі і шлюбу;
- уміння співставляти свої інтереси і вчинки з інтересами та вчинками іншої людини;
- пізнання та досягнення еталону жіночності/мужності, властивого тій культурі, де живе людина.

Процес моральної підготовки молоді до сімейного життя передбачає такі завдання:

- формування моральних рис майбутнього сім'янина (особливе значення у цьому процесі займає формування серйозного ставлення до шлюбу та родини);
- формування генеалогічної культури (передбачає формування біографічного мислення. Гордість за належність до родини, знання минулого і сучасного своєї сім'ї і бачення перспектив її розвитку – ось на що мають бути звернені зусилля педагогів);
- інформування молоді про основні засади етично-культурної поведінки у родині.

2. Правові аспекти підготовки молоді до шлюбу

Останніми роками в Україні підготовка молоді до сімейного життя здійснюється у відповідності з державними програмами і заохочується державою.

Відповідно до Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. На виконання цих конституційних положень необхідно розробити систему пріоритетних заходів, які забезпечували б їх реалізацію. Відповідно до цього було розроблено Концепцію державної сімейної політики (1999 р.), у якій визначаються шляхи розв'язання однієї з найважливіших загальносуспільних проблем України - стабільного існування та розвитку сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості починаючи з дитячого віку. Вона ґрунтується на визнанні пріоритету сім'ї в житті демократичного суспільства, її ролі у гуманістичному вихованні підростаючого покоління.

У Концепції представлено мету державної сімейної політики, яка полягає у забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

Основними напрямками державної сімейної політики є:

- формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства, вихованні нового покоління, забезпеченні суспільної стабільності та прогресу;
- сприяння відродженню традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; пропагування і забезпечення наступності поколінь;
- створення умов для повної реалізації економічних, соціальних і демографічних функцій сім'ї; вжиття заходів для захисту інтересів сім'ї і дітей,

їх соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства;

- формування у населення культури планування сім'ї, народження бажаної кількості дітей з урахуванням сучасного розвитку медицини, налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу;

- всебічна соціально-економічна підтримка молодих сімей;

- сприяння поширенню сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, профілактика дитячої бездоглядності, жебракування, запобігання правопорушенням;

- створення у державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням.

У відповідь на актуальну потребу сучасної молодої людини готувати себе до створення сім'ї як основи її активної, творчої та самодостатньої життєдіяльності Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України в 2012 році була розроблена Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина». Цей документ містив основні положення, що стосувалися підготовки молоді до щасливого подружнього життя та формування відповідального батьківства.

Метою правової підготовки молоді до подружнього життя є забезпечення молодих людей необхідною інформацією та знаннями для здійснення своїх прав та обов'язків в рамках сімейного життя під призмою юридичного погляду. Правова підготовка молоді до сімейного життя, як зазначає В. Кравець, передбачає вирішення таких завдань:

- ознайомлення з основними положеннями сімейного права;

- інформування молоді про доцільність та порядок реєстрації шлюбу, правові наслідки незареєстрованих шлюбів;

- інформування молоді про особисті правовідносини та правовідносини майнового характеру;

- формування у молоді (у контексті дослідження мається на увазі учнівська молодь) адекватного ставлення до укладання шлюбних угод (контрактів);
- ознайомлення з причинами, правовими основами та соціальними, економічними, психологічними, демографічними і педагогічними наслідками розлучень, аліментними зобов'язаннями розлучених;
- інформування майбутнього подружжя про правові аспекти усиновлення;
- інформування молоді про правові основи позбавлення і поновлення батьківських прав, встановлення батьківства;
- встановлення правових рамок сексуальної поведінки;
- ознайомлення молоді із особливостями особистих і майнових правовідносин між батьками та дітьми.

3. Господарсько-економічна підготовка молоді до сімейного життя

Господарсько-економічна підготовка до сімейного життя передбачає формування умінь і навичок економічного і господарського характеру, необхідних у домашньому побуті: ведення домашнього господарства, рівномірний розподіл обов'язків між членами сім'ї, подолання хибних установок щодо поділу домашньої праці на жіночу і чоловічу, планування і дотримання сімейного бюджету тощо.

Зміст основних завдань господарсько-економічної підготовки, на думку В. Кравця, виходячи із сутності господарсько-економічної функції сім'ї, полягає у:

- формуванні у молодих людей почуття власного дому та бажання створити затишне житло;
- формуванні психологічної установки на необхідність, важливість ведення домашнього господарства;
- формуванні загальної готовності до виконання домашньої праці;
- орієнтація на рівномірний розподіл домашніх обов'язків з урахуванням реальних можливостей та психологічних особливостей кожного з партнерів;
- інформуванні про правила раціональної організації домашньої праці;

- акцентуванні уваги молоді на недоцільності перетворення домашньої роботи на культ;
- економічному вихованні молоді.

Виконання вищезазначених завдань є важливим у процесі забезпечення комфортних умов проживання, дозволяючи подружжю ефективно управляти своїм господарством та планувати своє економічно стабільне майбутнє.

4. Формування сімейної естетичної культури серед молоді

Велика увага при підготовці майбутнього сім'янина в багатьох країнах приділяється формуванню сімейної естетичної культури, яка має зосереджуватися на формуванні у молоді уявлень про естетичну культуру сім'ї і міжстатевих взаємин, на вихованні поваги до сімейних традицій та бажання їх примножувати, на розширенні уявлень про естетику побуту і прагнення вносити прекрасне у нього, на розвитку хорошого смаку, на розкритті значення мистецтва у житті сім'ї та стимулюванні інтересу до різних його видів, на опануванні принципів організації дозвілля і культури відпочинку.

Серед завдань, які виділяють при естетичній підготовці молоді до сімейного життя, слід відмітити:

- формування системи естетичних цінностей майбутнього сім'янина, уявлень про естетичну культуру сім'ї;
- ознайомлення молоді з естетикою міжстатевих стосунків, у тому числі у сім'ї;
- виховання у молоді вміння нагромаджувати традиції, організовувати сімейні свята;
- розширення уявлення про естетику побуту та формування бажання вносити прекрасне у побут;
- формування хорошого смаку, правильного сприйняття своїх зовнішніх особливостей, розуміння стилю та сучасних модних тенденцій;
- навчання розумній організації дозвілля;
- формування вміння дарувати та приймати подарунки;

- стимулювання інтересу молоді до різних сфер мистецтва.

Отже, естетична підготовка допомагає молодим людям зберегти та розвивати естетичні цінності в сімейному житті, створюючи сприятливий естетичний клімат в сімейному оточенні.

5. Психологічна підготовка молоді до сімейного життя

Психологічна підготовка до сімейного життя спрямована на формування здатності розуміти іншу людину, підтримувати її і психологічно розвантажувати. А це передбачає виховання в собі таких якостей, як: емпатія (здатність співпереживати), емоційна гнучкість, розуміння потреб партнера, вміння пристосуватися до його звичок, особливостей характеру. Важливим також є вміння створювати спокійний морально-психологічний клімат в сім'ї, готовність підтримувати обстановку радості, бадьорості і оптимізму, здатність регулювати складні конфліктні ситуації.

Дослідники виокремлюють кілька напрямів психологічної роботи, яка має на меті підвищення готовності молоді до подружнього життя:

1. **Інформування**, що полягає у наданні відповідної інформації щодо значущості здорового способу життя, особливостей функціонування сім'ї, її завдань, характеру внутрішньосімейних взаємин, феномену сімейних криз та способів їх подолання, особистісних рис, що перешкоджають чи сприяють створенню гармонійної сім'ї тощо.

2. **Індивідуальне психологічне консультування**, що передбачає індивідуальну роботу, спрямовану на самопізнання, самоусвідомлення себе як майбутнього сім'янина і розвиток необхідних властивостей та особистісних рис.

3. **Консультування майбутнього подружжя**, що полягає у застосуванні різноманітних діагностичних методик з метою прояснення почуттів партнерів один до одного; визначення того, наскільки добре вони встигли пізнати один одного та як оцінюють свою готовність до майбутнього подружнього життя.

4. **Групова робота (тренінг)** – цей вид психологічної роботи є найдоцільнішим, коли треба прояснити свої обмеження і можливості у створенні

гармонійного шлюбу, виявити шлюбно-сімейні настановлення і матримоніальні стереотипи, сформувані навички спілкування та вміння долати конфліктні ситуації, розвинути індивідуально-психологічні властивості, важливі для успішного шлюбу.

Варто зауважити, що психологічна наука володіє широким спектром методів та технік, які застосовуються для підвищення готовності молоді до сімейного життя, проте не слід забувати, що головною умовою ефективності цієї роботи є прагнення самих молодих людей оволодіти необхідними знаннями. Тому, насамперед, починаючи цю роботу, молодим людям варто розуміти її значущість, важливість у побудові майбутнього особистого щастя, а також взяти на себе відповідальність за її результати.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. У чому виявляється моральна готовність молодої людини до укладання шлюбу, створення родини?
2. Назвіть сутнісні ознаки змісту юридично-правової підготовки молоді до шлюбу.
3. Перелічіть завдання, що становлять основу реалізації господарсько-економічної функції сім'ї.
4. Обґрунтуйте важливість формування естетичної культури, як складової підготовки до сімейного життя.
5. На виховання яких рис спрямована психологічна підготовка молоді до шлюбу?

РОЗДІЛ 7.

Гендерний аспект у профілактиці явища чайлдфрі

1. Гендерні аспекти дошлюбної підготовки молоді

Одним із важливих напрямів роботи з підготовки молоді до сімейного життя є формування в них адекватних шлюбно-сімейних уявлень. Щоб підготовка до сімейного життя була успішною, заклади освіти мають взятися за формування у молодих людей реалістичних уявлень про шлюб і сімейне життя. Для цього необхідно вивчити початковий рівень їхніх уявлень про ці аспекти (їхні знання, ставлення, мрії та плани).

На формування специфічних гендерних уявлень молоді про майбутню сім'ю впливають такі фактори:

- приклад батьківської сім'ї;
- дублювання своїх ролей;
- сімейна мотивація;
- власні уявлення про майбутнього чоловіка або дружину, які часто не збігаються з реальністю.

Під моделлю шлюбу розуміють систему гендерних відносин у сукупності гендерних ролей у процесі первинної соціалізації в батьківській сім'ї та функцій, ієрархії влади, структури, участі членів сім'ї у виконанні її функцій, гендерної ролі в сім'ї.

Як засвідчують результати сучасних наукових досліджень, уявлення молоді про шлюб та сім'ю відзначаються недостатньою повнотою, розходженнями в поглядах юнаків і дівчат, досить низькою оцінкою себе як майбутнього сім'янина. Зокрема, певна звуженість образів характерна для таких аспектів шлюбно-сімейних уявлень як:

- уявлення про якість ідеального подружжя,
- мужність і жіночність,
- сімейні ролі та їхній розподіл між чоловіком і жінкою.

Особливою ж неповнотою відзначаються уявлення про функції сім'ї й організацію сімейного життя.

Аналізуючи дослідження, можна відзначити, що жінки в молодшому віці більш схильні зосереджуватися на створенні сім'ї, ніж чоловіки, які, в свою чергу, з усіх представлених ролей більше орієнтуються на соціальні та професійні ролі.

2. Формування гендерної культури майбутнього сім'янина

Гендерна культура, на думку О. Кікінежді, О. Кізь, розглядається як система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як рівних соціальних істот.

Як зазначає О. І. Васильченко, формування гендерної культури – це питання про усвідомлення існування дискримінаційних норм поведінки чоловіка або жінки в суспільстві, впливу культури на формування і зміну традиційних гендерних стереотипів, норм поведінки щодо виконання ролей представниками чоловічої і жіночої статі в різних сферах життєдіяльності людей. **Гендерна культура** – це складова спеціалізованої культури, що є результатом впливу на особистість конкретних людей, які займаються проблемами міжособистісних відносин професійно та виявляється в усвідомленні особистістю мотивів, потреб, цінностей, знань, поведінки пов'язаних із відносинами між представниками чоловічої і жіночої статі.

Все частіше з метою формування гендерно-відповідального ставлення для майбутніх батьків впроваджуються спеціальні програми, завданнями яких є:

1. Донести до дітей і батьків інформацію про гендерні ролі чоловіка і жінки та важливість гендерно-відповідальної поведінки батьків і дітей в суспільстві і в сім'ї.

2. Сформуванню у батьків і дітей навички гендерно-відповідальної поведінки.

3. Озброїти батьків інноваційними методами формування гендерної поведінки дітей через спілкування, приклади відповідального ставлення до виконання гендерних ролей.

Аналізуючи досвід впровадження таких програм зауважимо, що серед основних положень домінуючими є:

1. Батьки, будучи заручниками політичної та економічної системи, присвячують себе роботі, кар'єрі, переклавши всю відповідальність за виховання своїх дітей на плечі дружин, школи, громадських організацій, а іноді навіть на виправно-трудоу установи.

2. Батьки, маючи повноцінні сім'ї, знаходяться поза колом своїх безпосередніх батьківських обов'язків, створюючи матеріальні цінності і зміцнюючи благополуччя великої держави, вони ростять дітей суспільства, дітей країни, дітей системи, але не дітей сім'ї, з повноцінним уявленням про модель родини, стосунки в ній, обов'язки і відповідальну поведінку; знаходячись поряд з дітьми, батьки духовно і емоційно далекі від них.

3. Роль батьківства є вирішальною у вихованні молоді та однією з найбільших проблем нашого суспільства. Але глибокі соціальні зміни іноді негативно впливають на розуміння ролі батька, як годувальника сім'ї, вихователя своїх дітей, як особистості, що займає відповідальну роль у суспільстві, та ролі жінки, яка на рівні з чоловіком повинна мати можливості до реалізації особистісних та професійних потреб і інтересів.

4. Поширення гендерних знань, упровадження принципів гендерної рівності та формування нових стандартів, традицій поведінки батьків – основа формування гендерно-відповідальної поведінки дітей в сучасній українській родині.

3. Особливості гендерного підходу до профілактики явища свідомої бездітності серед молоді

Згідно з концепцією В. Менделевича, гендерний підхід можна використовувати задля оцінки поведінкових норм, патологій і девіацій. Він складається з уявлень про існування традиційних статево-рольових стереотипів поведінки, чоловічого і жіночого стилю. В межах цього підходу, як зазначає автор, відхиленням може вважатися гіперрольова поведінка та інверсія шаблонів гендерного стилю.

Вибираючи особисту гендерну позицію, ціннісні орієнтації, які забезпечують формування відношення до себе і вибір життєвих стратегій, молода людина часто нетерпимо відноситься до індивідуальних варіацій в сфері гендерних відносин. Це, в свою чергу, приводить до порушення гендерної поведінки і може проявлятися в сексизмі, проявах насильства та агресії, гендерних конфліктах, порушенні особистої гендерної ідентичності. Всі ці фактори тільки погіршують стан гендерних стереотипів, які транслуються батьками, педагогами, засобами масової комунікації.

В профілактиці проблеми чайлдфрі гендерний підхід може бути реалізований через ціленаправлене і організоване інформування студентської молоді про відповідальне батьківство, ознайомлення з можливими гендерними ролями сучасної родини.

Недостатня обізнаність, несформованість культури взаємовідносин між хлопчиками та дівчатками в дорослому віці тільки загострюється, викликаючи цим непорозуміння між партнерами. Через це використання підходу, сфокусованого на гендерних питаннях профілактики проблеми свідомої відмови від продовження роду, може сприяти формуванню навичок усвідомленого батьківства та розвитку гендерної культури.

Питання для самоперевірки та самоконтролю:

1. Визначте гендерні аспекти, що впливають на процес профілактики поширення чайлдфрі серед молоді.
2. Які фактори впливають на формування специфічних гендерних уявлень молоді про майбутню сім'ю?
3. Яким чином несформованість гендерної культури відбивається на майбутніх партнерських стосунках?
4. Який спосіб є найоптимальнішим у інформуванні молоді про принципи усвідомленого батьківства, можливі гендерні ролі?

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексєєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних форм сучасного сімейного виховання: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05, 13.00.07. Київ, 2017. 573 с.
2. Андрейко А. В. Батьківство як психологічний феномен. *Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. 2006. Вип. 29. С. 57–63.
3. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Філософія. Політологія*. 2008. № 89-90. С. 6–9.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка у схемах і таблицях. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 С.
5. Безпалько О.В. Системний підхід до організації соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді /Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2006. № 3. С. 46–54.
6. Біла І.М. Відповідальне батьківство: соціально-психологічні аспекти. Запоріжжя: Гельветика, 2020. 278 с.
7. Братусь І. Програма «Школа батьківства». *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 6. С. 35–47.
8. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 5. С. 36–49.
9. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2005. 213 с.
10. Бялик О. Стандарти сексуальної освіти: європейський вимір. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, № 1 (14), 2015. С. 20–25.
11. Васильченко О.П. Гендерна рівність в Україні. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2014. № 2. С. 46–53.

12. Веретенко Т.Г. Методика підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька. *Діти-батьки-сім'я*. Вип. 2. К. : Наук. світ, 2004. С. 24–33.
13. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів. *Український соціум*. 2004. № 3 (5). С. 28–33.
14. Гендерний аналіз українського суспільства / авт. кол: Т. Мельник, Л. Кобелянська, Л. Смоляр [та ін.]; наук. ред. Т. Мельник. ПРООН, Представництво в Україні. Київ: Златограф, 1999. 293 с.
15. Дармостук Н.В. Особистісні структури материнства в дівчат з різними типами психологічної готовності до батьківства. *Актуальні проблеми психології*. Т.7, Вип.22 С. 46–52.
16. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 75–86.
17. Клименко Л. В. Дослідження сімейних цінностей сучасної студентської молоді: тенденції та перспективи. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 2(36) 2024. С. 228–236.
18. Клименко Л. В. Аналіз педагогічних умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства. *Молодь і сучасні тренди наукової думки: зб. тез доп. Всеукр. мультидисц. наук.-практ. інтернет-конф., 01 бер. 2023 р. /упоряд. Н. О. Івахно*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 104–106.
19. Клименко Л. В., Лісовець Ок. В. Тренінг як форма групової консультативної роботи із сім'єю. *Scientia*. Panstwowa Wyzsza Szkola Zawodowa w Chelmie, Chelme, 2022. № 16. С.190–198.
20. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя: метод. рекомендації. Київ: Міленіум, 2009. 104 с.
21. Концепція Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї в Україні від 31.05.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2012-%D1%80#n9>
22. Концепція державної сімейної політики від 17.09.1999 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#Text>

23. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. Київ: Видавн. центр Академія, 2001. 244 с.
24. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.
25. Кравець В., Кравець С. Проблеми сексуальної соціалізації учнівської молоді України в світлі «стандартів сексуальної освіти в Європі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, 1(2), 2022. С. 161–170.*
26. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
27. Кравець В.П. Сексуальна педагогіка. Навчальний посібник для педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 320 с.
28. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей : метод. реком. для соціальних працівників. Київ: Дежсоцслужба, 2005. 100 с.
29. Кучманіч І.М. Усвідомлене батьківство: навч.-метод. посіб. Миколаїв. 2019. 245 с.
30. Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Запоріжжя, 2010. 258 с.
31. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. Київ, 2014. 136 с.
32. Лісовець О. В. Роль молодіжних громадських організацій у підготовці молоді до сімейного життя. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету: зб. наук. ст.* Чернігів, 2009. Вип. 16. С. 95–100.
33. Малюга М. Childfree: новий стиль життя та виклик для українського суспільства. *Український педагогічний журнал.* 2019. № 2. С. 21–28.

34. Малюга М., Калініна Г. Соціальний модус *childfree* як змістова компонента підручника для керівника освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 129–144.
35. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / За заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. 96 с.
36. Михайленко О. Відродження сімейних цінностей як важливий напрям державної сімейної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2. С. 147–157.
37. Михайленко О. Законодавче забезпечення державної сімейної політики в Україні. *Грані: наук.-теорет. і громад.-політ. альманах*. 2013. № 7. С. 122–126.
38. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодого сім'ї: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.
39. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2011. 217 с.
40. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.
41. Свящук А. Л. Правовий захист ЛГБТ-спільноти: навч. посіб. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 212 с.
42. Сидоренко А. В. Проблема психологічної готовності студентської молоді до сімейного життя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2012. № 2(28). С. 269–274.
43. Сичова В. В. Гендерна проблематика як складова сімейної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2013, № 2.
44. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
45. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології. Монографія. Київ: Видавництво Часопис «Критика», 2017. 288 с.

46. Хархан Г. Підготовка старшокласників до сімейного життя : тренінги / упоряд. В. Снігульська. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2015. 136 с.
47. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 736 с.
48. Gillespie R. Childfree and Feminine: Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women. *Gender and Society*, 2003. 17(1), Pp. 122-136.
49. Gillespie R. *Choosing Childlessness: Resisting Pronatalism and the Emergence of a Childless Femininity*. University of Southampton, 1999.
50. Park K., Stigma Management among the Voluntarily Childless. *Sociological Perspectives*, 2002. 45 (1), Pp. 21-45.
51. Veivers J. *Childless by choice*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1980. 220 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОФІЛАКТИКА СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ»

I. Загальна інформація

Заклад вищої освіти	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет	Педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра	соціальної педагогіки і соціальної роботи
Мова навчання	Українська
Розробник	викл. Клименко Л. В.
Освітня програма	«Соціальна робота. Соціальна педагогіка»; «Соціальна робота. Практична психологія»
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Затверджено	Засіданням кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Обсяг дисципліни	4 кредити ЄКТС, що відповідає 120 академічним годинам, з яких денна форма: 40 годин – аудиторне навчання (лекції – 20 год., практичні – 20 год.) і 80 годин – самостійна робота; заочна форма: 12 годин – аудиторне навчання (лекції – 6 год., практичні – 6 год.) і 108 годин – самостійна робота.
Статус дисципліни	Вибіркова

II. Мета вивчення

Метою вивчення навчальної дисципліни «Профілактика свідомої бездітності серед молоді» є: вивчення рівнів, видів, методів та форм профілактичної роботи щодо явища свідомої бездітності з метою зниження тенденції його поширення, а також формування навичок відповідального батьківства як одного із інструментів попередження явища свідомої бездітності.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- теоретичний аналіз сучасних тенденцій та факторів, що впливають на вибір бездітного способу життя;
- ознайомлення студентів-майбутніх соціальних працівників з теоретичними та практичними засадами профілактики явища свідомої бездітності;
- підвищення рівня готовності студентів до виконання батьківських ролей;
- формування здатності до психолого-педагогічної діагностики виховного потенціалу молоді;
- формування у студентів системи знань про відповідальне батьківство як інструмент попередження поширення явища свідомої бездітності у молодіжному середовищі.

Професійні компетенції, які мають здобути студенти, що навчаються за освітніми програмами спеціальності 231 Соціальна робота:

Загальні:

- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахові:

- Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

- Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.

- Здатність до розробки та реалізації соціальних проєктів і програм.

- Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи.

- Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

III. Місце навчальної дисципліни у структурно-логічній схемі підготовки фахівців (згідно з освітніми програмами спеціальності 231 Соціальна робота). Перелік дисциплін, які вивчаються раніше: «Соціальна педагогіка», «Проблеми соціалізації молоді», «Правові основи соціальної роботи», «Основи соціально-правового захисту особистості».

IV. Очікувані результати навчання з дисципліни (згідно з освітніми програмами спеціальності 231 Соціальна робота):

- Теоретично аргументувати шляхи подолання проблем та складних життєвих обставин, обирати ефективні методи їх вирішення, передбачати наслідки.

- Розробляти перспективні та поточні плани, програми проведення заходів, оперативно приймати ефективні рішення у складних ситуаціях.

- Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

- Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.

- Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

V. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА СВІДОМОЇ
БЕЗДІТНОСТІ

Тема 1. Науково-теоретичні основи свідомої бездітності
як соціального явища

Історія розвитку шлюбних стосунків. Динаміка становлення сімейних відносин в історії розвитку суспільства. Наукові підходи до вивчення проблеми функціонування шлюбу. Демографічна теорія (теорія народонаселення). Філософська концепція «антинаталізму». Історична ретроспектива поширення явища добровільної бездітності. Ідеологія чайлдфрі. Класифікація представників течії свідомо бездітних. Характеристика груп чайлдфрі. Основні причини появи явища «чайлдфрі» (свідомої бездітності). Мотиви та переконання представників чайлдфрі. Представники «чайлдлісс» та «чайлдхейтерів».

Тема 2. Сучасна державна сімейна політика в Україні

Сімейна політика в Україні. Основні принципи, завдання та напрямки виховання дітей в сім'ї. Мета сімейного виховання. Загальна стратегія сімейного виховання та відповідно до вікової періодизації розвитку дитини.

Права та обов'язки батьків і дітей за законодавством України. Державна політика підтримки материнства та батьківства в Україні. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. Батьківські відпустки та державні послуги догляду за дітьми.

Тема 3. Гендерні стереотипи та їх вплив на поширення руху чайлдфрі

Етнічний та гендерний вимір ідеології чайлдфрі. Гендерні стереотипи та їх соціальний зміст. Стереотипи маскуліності-фемінності, стереотипи щодо змісту праці, стереотипи, що пов'язані із закріпленням професійних і сімейних ролей відповідно до статі. Проблеми гендерної рівності в Україні. Гендерний інфантилізм, зміщення соціальних ролей чоловіка та жінки. Вплив гендерних стереотипів на сімейні стосунки та батьківство. Моделі розподілу гендерних ролей в родині. Патріархальна модель. Модель рівноправності статей і

державного патерналізму по відношенню до жінки. неопатріархальна, або спонсорська модель. Бікар'ерна модель. Егалітарна модель.

Тема 4. Кризові явища як фактор впливу на шлюбно-сімейні стосунки

Структурні та змістові трансформації сучасної сім'ї. Тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні. Характеристика та різновиди сімейних криз. Нормативні та ненормативні сімейні кризи. Чинники виникнення сімейних криз: чинники ризику, несприятливі «зовнішні умови» та ін.

Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин: незареєстровані шлюби, гостьовий шлюб, періодична моногамія. відкритий шлюб, одностатевий шлюб та ін. Падіння престижу сім'ї та дестабілізація шлюбно-сімейних стосунків. Вплив демографічної кризи на сімейні стосунки.

Поширені проблеми у аспектах сексуального і дошлюбного виховання підростаючого покоління. Недостатній рівень поінформованості. Поширення стереотипів, викривлене сприйняття інформації. Відсутність відкритого спілкування з власними батьками. Труднощі у налагодженні соціальних зв'язків. Ризик неправомірної або ранньої сексуальної активності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО БАТЬКІВСТВА

Тема 5. Усвідомлене батьківство як педагогічна категорія

Сутність та характеристика понять «батьківство», «усвідомлене батьківство», «відповідальне батьківство», «культура батьківства». Інтегрована модель усвідомленого батьківства.

Готовність до відповідального батьківства. Наукові підходи до визначення структури готовності до усвідомленого батьківства. Основні компоненти усвідомленого батьківства, складові готовності сучасної молоді до батьківства. Характеристика когнітивного, емоційного (безоцінного), поведінкового компонентів.

Демографічне виховання молоді. Підготовка молоді до прокреативної діяльності (за В. Кравцем). Етапи підготовки.

Тема 6. Напрями та зміст підготовки молоді до усвідомленого батьківства

Підготовка молоді до шлюбу та сімейного життя в історії педагогіки. Поняття готовності молоді до шлюбу. Готовність до шлюбу як інтегральна категорія. Суспільні вимоги і моральні стандарти, якими регулюється сімейне життя. Моральна підготовка молоді до сімейного життя.

Правові аспекти підготовки молоді до шлюбу. Концепція державної сімейної політики, Концепція сімейного виховання в системі освіти України та інші нормативні документи. Мета та зміст правової підготовки молоді до подружнього життя.

Господарсько-економічна підготовка молоді до сімейного життя. Господарсько-економічна функція сім'ї.

Формування сімейної естетичної культури серед молоді. Естетична підготовка молоді до шлюбу.

Психологічна підготовка молоді до сімейного життя. Напрямки психологічної роботи, яка має на меті підвищення готовності молоді до подружнього життя: інформування, індивідуальне психологічне консультування, консультування майбутнього подружжя, групова робота (тренінг) та ін.

Тема 7. Гендерний аспект у профілактиці явища чайлдфрі

Гендерні аспекти дошлюбної підготовки молоді. Шлюбно-сімейні уявлення сучасної молоді. Фактори, що впливають на формування специфічних гендерних уявлень молоді про майбутню сім'ю (приклад батьківської сім'ї, дублювання своїх ролей, сімейна мотивація, власні уявлення про майбутнього чоловіка або дружину, які часто не збігаються з реальністю).

Формування гендерної культури майбутнього сім'янина. Поняття «гендерна культура». Спеціальні програми формування гендерно-відповідального ставлення для майбутніх батьків.

Особливості гендерного підходу до профілактики явища свідомої бездітності серед молоді. Ціленаправлене і організоване інформування студентської молоді про відповідальне батьківство. Ознайомлення з гендерними ролями сучасної родини.

VI. ТЕМАТИКА ЗАНЯТЬ
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.		л	п	лаб	с.р.
Модуль 1										
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.										
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА ЧАЙЛДФРІ										
Тема 1. Науково-теоретичні основи чайлдфрі як соціального явища	15	2	2		11	15	1	2		12
Тема 2. Сучасна державна сімейна політика в Україні	15	4	2		9	15	1			14
Тема 3. Гендерні стереотипи та їх вплив на поширення руху чайлдфрі	15	2	4		9	15	1			14
Тема 4. Кризові явища як фактор впливу на шлюбно-сімейні стосунки	15	4	4		7	15	1	2		12
Разом за змістовим модулем 1	60	12	12		36	60	4	4		52
Змістовий модуль 2.										
УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПОГЛЯДУ ЩОДО БАТЬКІВСТВА										
Тема 5. Усвідомлене батьківство як педагогічна категорія	20	2	2		16	20	1			19
Тема 6. Напрями та зміст підготовки молоді до усвідомленого батьківства	20	4	2		14	20	1			19
Тема 7. Гендерний аспект у профілактиці явища чайлдфрі	20	2	4		14	20		2		18
Разом за змістовим модулем 2	60	8	8		44	60	2	2		56
Усього годин	120	20	20		80	120	6	6		108

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	Заочна
1	Тема 1. Свідома бездітність як соціальний феномен	2	2
2.	Тема 2. Сучасна державна сімейна політика в Україні	2	
3.	Тема 3. Загальна характеристика дошлюбної підготовки молоді	4	
4.	Тема 4. Правові аспекти підготовки молоді до шлюбу	4	2
5.	Тема 5. Психологічна підготовка молоді до сімейного життя	2	
6.	Тема 6. Сексуальна соціалізація як складова підготовки молоді до сімейного життя	4	
7.	Тема 7. Формування усвідомленого батьківства як соціально-педагогічна проблема	2	2

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ:

Тема 1. Свідома бездітність як соціальний феномен

(2 години)

План

1. Історичні витоки руху чайлдфрі.
2. Причини та мотиви появи свідомо бездітних в Україні.
3. Гендерні стереотипи та їх вплив на розвиток явища чайлдфрі.
4. Сучасна класифікація представників чайлдфрі.

Рекомендована література

1. Малюга М. Childfree: новий стиль життя та виклик для українського суспільства. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 21–28.

2. Малюга М., Калініна Г. Соціальний модус childfree як змістова компонента підручника для керівника освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 129–144.

3. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології: монографія. Київ: Видавництво Часопис «Критика», 2017. 288 с.

Тема 2. Сучасна державна сімейна політика в Україні

(2 години)

План:

1. Сучасний стан сімейної політики (порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду).
2. Нормативно-правове регулювання підтримки молодих сімей в Україні.
3. Державна політика підтримки материнства/батьківства в Україні.
4. Напрямки вдосконалення державної та регіональної сімейної політики в контексті сучасних суспільних змін.

Рекомендована література

1. Михайленко О. Відродження сімейних цінностей як важливий напрям державної сімейної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2 . С. 147-157.

2. Михайленко О. Законодавче забезпечення державної сімейної політики в Україні. *Грані : наук.-теорет. і громад.-політ. альманах*. 2013. № 7. С. 122–126.

3. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : монографія. Умань: Видавець «Сочінський», 2011. 217 с.

4. Сичова В. В. Гендерна проблематика як складова сімейної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2013, № 2.

5. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013, 736 с.

Тема 3. Загальна характеристика дошлюбної підготовки молоді

(2 години)

План:

1. Сімейні цінності та важливість їх формування серед студентської молоді.
2. Характеристика соціально-значущих мотивів вступу молоді до шлюбу.
3. Ознайомлення з основними функціями сім'ї.
4. Характеристика основних сімейних ролей.
5. Особливості сучасної молодої сім'ї.

Рекомендована література

1. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ. Правда, 2000. 688 с.
2. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні ХХІ століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
3. Резничук Г. О., Василенко О. М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*, вип. 37. С. 150-152.

Тема 4. Правові аспекти підготовки молоді до шлюбу

(4 години)

План:

1. Основні принципи сімейного права.
2. Доцільність та порядок реєстрації шлюбів, правові наслідки незареєстрованих шлюбів.
3. Причини, правові основи та соціальні, економічні, психологічні, демографічні та педагогічні наслідки розлучень.
4. Аліментні зобов'язання розлучених.
5. Правові рамки сексуальної поведінки.
6. Особливості особистих і майнових правовідносин між батьками і дітьми.

Рекомендована література

1. Бялик О. Стандарти сексуальної освіти: європейський вимір. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, № 1 (14), 2015. С. 20-25.
2. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.
3. Свящук А. Л. Правовий захист ЛГБТ-спільноти: навч. посіб. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 212 с.
4. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

Тема 5. Психологічна підготовка молоді до сімейного життя

(4 години)

План:

1. Психологічна культура майбутнього сім'янина.
2. Комунікативна компетентність майбутнього сім'янина.
3. Характеристика факторів, котрі ускладнюють подружнє життя.
4. Особливості чоловічого і жіночого стилів спілкування та їх вплив на подружнє життя.
5. Гендерна культура майбутнього сім'янина.

Рекомендована література

1. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя: метод. рекомендації. Київ: Міленіум, 2009. 104 с.
2. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молодого сім'ї: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
3. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення: монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.

Тема 6. Сексуальна соціалізація як складова підготовки молоді до сімейного життя

(2 години)

План:

1. Сексуальні цінності молоді у сучасному суспільстві.
2. Сексуальна просвіта та статеве виховання молоді.
3. Основні агенти статевого виховання молоді.
4. Сексуальна культура молоді.

Рекомендована література

1. Кравець В., Кравець С. Проблеми сексуальної соціалізації учнівської молоді України в світлі «стандартів сексуальної освіти в Європі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, 1(2), 2022. С. 161–170.*

2. Кравець В.П. Сексуальна педагогіка. Навчальний посібник для педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 320 с.

3. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. К., 2014. 136 с.

Тема 7. Формування усвідомленого батьківства як соціально-педагогічна проблема

(2 години)

План:

1. Усвідомлене батьківство як соціально-педагогічна категорія.
2. Гендерний аспект формування усвідомленого батьківства.
3. Сутність соціально-педагогічної діяльності територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді

Рекомендована література

1. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2005. 213 с.

2. Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Запоріжжя, 2010. 258 с.

3. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / За заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. 96 с.

4. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді: монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва завдання	Кількість Годин	
		Денна	Заочна
1	Підготовка до практичних занять	30	32
2	Опрацювання теоретичного матеріалу/лекцій	12	30
3	Підготовка до модульних контрольних робіт	8	16
4	Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань	30	30

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Розробити комплексну програму формування усвідомленого батьківства серед молоді (20 год.)

Структура програми має включати в себе наступні компоненти:

загальна характеристика (розділ має бути присвяченим стислому опису основних даних – перелік розробників, відповідальних виконавців програми тощо);

визначення проблеми (полягає у визначенні актуальності порушеної проблеми, обґрунтування її значимості із використанням статистичних даних, посиланням на офіційні нормативно-правові документи);

постановка мети програми;

визначення шляхів і засобів розв'язання проблеми, строки та етапи реалізації програми (алгоритм досягнення мети програми має бути максимально чітким, з визначенням першочергових завдань та заходів з фінансування програми);

визначення завдань та результативних показників програми (під завданнями варто розуміти конкретні напрями роботи, здійснення яких заплановано в межах реалізації програми та які мають забезпечувати досягнення цілей; результативні показники програми – кількісні та якісні показники, які характеризують результати реалізації програми: ресурсне забезпечення,

показники якості (наприклад, відображення послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у вирішенні проблеми готовності молоді до батьківства (або навпаки)), показники ефективності – співвідношення кількості проведених заходів в межах програми із визначеним фінансовим забезпеченням, їх результативність);

- система управління та контролю за ходом виконання програми.

2. Розробити план заходу, спрямованого на популяризацію сімейних цінностей серед студентської молоді (виховна година, флешмоб, круглий стіл тощо). (10 год.)

Орієнтовна структура заходу:

- назва;
- мета;
- завдання;
- цільова аудиторія;
- партнери;
- ресурсне забезпечення;
- кроки реалізації (опис конкретних вправ, завдань, спрямованих на популяризацію засад усвідомленого батьківства);
- очікувані результати.

Титульна сторінка повинна містити назву навчального закладу, факультету і кафедри, на якій виконана робота; тему доповіді, назву навчальної дисципліни, дані про автора роботи (прізвище, ім'я, курс, група, спеціальність), ПІБ викладача, якому здається робота.

Список використаних джерел оформляється в алфавітному порядку згідно вимог ДСТУ 8302:2015. Важливим при підготовці (розробці) плану заходу є огляд вітчизняної, актуальної літератури з проблемних питань, обраних для представлення, проте забороняється використання будь-яких матеріалів, авторами яких є представники країни-агресорки.

VII. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

За джерелом інформації:

словесні – лекція (традиційна, проблемна, з мультимедійним супроводом), практичне заняття, пояснення, розповідь, бесіда;

наочні – спостереження, демонстрація, ілюстрація;

практичні – задачі, проблемні ситуації.

За ступенем самостійності мислення:

репродуктивні (підготовка до практичних занять, модульних контрольних робіт); пошукові (виконання завдань самостійної роботи); дослідницькі (ІНДЗ).

За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача, самостійна робота студентів з книгою, нормативними документами, виконання ІНДЗ.

VIII. ФОРМИ І МЕТОДИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточне (формувальне) оцінювання: оцінювання активності студентів під час аудиторної роботи та виконання завдань самостійної роботи: виступ, доповнення, обговорення, виконання практичних завдань.

Підсумкове оцінювання:

- оцінювання роботи студентів за результатами практичних занять;
- оцінювання виконання ІНДЗ;
- модульний контроль (модульні контрольні роботи);

Розподіл балів, які отримують студенти

Форми роботи		Розподіл Балів
Практичні заняття (виступи, доповнення тощо)	Змістовий модуль I.	20
	Змістовий модуль II.	20
ІНДЗ		20

Самостійна робота	10
МКР – 1	15
МКР – 2	15

Додаткові (заохочувальні) бали

Заохочується участь у різних формах неформальної освіти, тематично пов'язаних зі змістом навчальної дисципліни.

Умови та порядок визнання результатів навчання отриманих у неформальній освіті регулюються р.8 «Положення про організацію освітнього процесу в Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя» (2019).

Орієнтовні питання до модульного підсумкового контролю та заліку

1. Історичні витоки явища свідомої бездітності (чайлдфрі).
2. Соціальні передумови актуалізації дошлюбної підготовки молоді.
3. Причини виникнення явища свідомої бездітності.
4. Класифікація представників ідеології чайлдфрі.
5. Гендерна профілактика явища чайлдфрі серед молоді.
6. Гендерні стереотипи та їх вплив на поширення серед сучасної молоді руху свідомо бездітних.
7. Гендерний аспект формування відповідального батьківства як соціально-педагогічна проблема.
8. Усвідомлене батьківство як соціально-психологічний феномен суспільства.
9. Основні компоненти усвідомленого батьківства.
10. Гендерний інфантилізм, зміщення соціальних ролей жінки та чоловіка.
11. Причини падіння престижу сім'ї та дестабілізації шлюбно-сімейних стосунків.
12. Лібералізація громадської думки з питань статі, статевої моралі, шлюбу та сім'ї.

13. Педагогічні умови попередження явища свідомої бездітності у молодіжному середовищі.
14. Зарубіжний досвід формування усвідомленого батьківства.
15. Структура дошлюбної підготовки молоді.
16. Загальна характеристика основних аспектів підготовки молоді до виконання батьківських ролей.
17. Формування потреби в родині, установки на сім'ю.
18. Формування системи сімейних цінностей.
19. Соціально-значимі мотиви вступу до шлюбу.
20. Основні функції сім'ї.
21. Характеристика основних сімейних ролей.
22. Етика та культура поведінки в сім'ї.
23. Особливості юридично-правової підготовки молоді до шлюбу.
24. Основні принципи сімейного права.
25. Господарсько-економічна підготовка молоді до подружнього життя.
26. Економічне виховання молоді.
27. Сімейна фінансова культура.
28. Естетична підготовка молоді до шлюбу. Естетична культура сім'ї.
29. Психологічна підготовка молоді до сімейного життя.
30. Психологічна культура майбутнього сім'янина.
31. Психологічні риси, котрі сприяють гармонізації подружніх стосунків.
32. Сексуальні цінності молоді у сучасному суспільстві.
33. Сексуальна просвіта та статеве виховання молоді.
34. Основні агенти статевого виховання молоді.
35. Сексуальна культура молоді.

ІХ. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Профілактика свідомої бездітності серед молоді», презентації та відеоматеріали до лекційних та практичних занять.

Навчальна література (підручники, посібники, наукові статті).

X. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рекомендована література

1. Рекомендована література

Базова:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка у схемах і таблицях. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 С.

2. Біла І.М. Відповідальне батьківство: соціально-психологічні аспекти. Запоріжжя: Гельветика, 2020. 278 с.

3. Гендерний аналіз українського суспільства / авт. кол: Т. Мельник, Л. Кобелянська, Л. Смоляр [та ін.]; наук. ред. Т. Мельник. ПРООН, Представництво в Україні. Київ: Златограф, 1999. 293 с.

4. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя: метод. реком. Київ: Міленіум, 2009. 104 с.

5. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. Київ: Видавн. центр Академія, 2001. 244 с.

6. Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. Київ : Київська правда, 2000. 688 с.

7. Кравець В.П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні ХХІ століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с.

8. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей : метод. реком. для соціальних працівників. Київ: Дежсоцслужба, 2005. 100 с.

9. Кучманич І.М. Усвідомлене батьківство: навч.-метод. посіб. Миколаїв. 2019. 245 с.
10. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / За заг. ред. Г. М. Лактіонової. Київ: Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. 96 с.
11. Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., Дучимінська Т. І. Психологія молоді сім'ї: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 235 с.
12. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : монографія. Умань : Видавець «Сочінський», 2011. 217 с.
13. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.
14. Свящук А. Л. Правовий захист ЛГБТ-спільноти: навч. посіб. Київ: Видавництво «ФОП Голембовська О. О.», 2018. 212 с.
15. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
16. Стрельник О. Турбота як робота: материнство у фокусі соціології. Монографія. Київ: Видавництво Часопис «Критика», 2017. 288 с.
17. Хархан Г. Підготовка старшокласників до сімейного життя : тренінги / упоряд. В. Снігульська. Київ: Видавнича група «Шкільний світ», 2015. 136 с.
18. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації : монографія. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 736 с.
19. Кравець В.П. Сексуальна педагогіка. Навчальний посібник для педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 320 с.
20. Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. Київ, 2014. 136 с.

Допоміжна:

1. Алексеєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних форм сучасного сімейного виховання: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05, 13.00.07. Київ, 2017. 573 с.
2. Андрейко А. В. Батьківство як психологічний феномен. *Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. 2006. Вип. 29. С. 57–63.
3. Бега М. І. Вплив гендерних стереотипів на чоловічі та жіночі ролі в сучасній сім'ї. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Філософія. Політологія*. 2008. №89-90. С. 6–9.
4. Безпалько О.В. Системний підхід до організації соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді /Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2006. № 3. С. 46–54.
5. Братусь І. Програма «Школа батьківства». *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 6. С. 35–47.
6. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали). *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 5. С. 36–49.
7. Буніна Л. М. Формування у молодих сімей навичок усвідомленого батьківства засобами соціально-педагогічної підтримки в Північній Ірландії : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Луганськ, 2005. 213 с.
8. Бялик О. Стандарти сексуальної освіти: європейський вимір. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, № 1 (14), 2015. С. 20–25.
9. Васильченко О.П. Гендерна рівність в Україні. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»*. 2014. № 2. С. 46–53.
10. Веретенко Т.Г. Методика підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька. *Діти-батьки-сім'я*. Вип. 2. К. : Наук. світ, 2004. С. 24–33.
11. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів. *Український соціум*. 2004. № 3 (5). С. 28–33.

12. Дармостук Н.В. Особистісні структури материнства в дівчат з різними типами психологічної готовності до батьківства. *Актуальні проблеми психології*. Т.7, Вип.22 С. 46–52.
13. Думанська В. П. Відповідальне батьківство: теоретичний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 75–86.
14. Клименко Л. В. Дослідження сімейних цінностей сучасної студентської молоді: тенденції та перспективи. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 2(36) 2024. С. 228–236.
15. Клименко Л. В. Аналіз педагогічних умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства. *Молодь і сучасні тренди наукової думки: зб. тез доп. Всеукр. мультидисц. наук.-практ. інтернет-конф., 01 бер. 2023 р. /упоряд. Н. О. Івахно*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. С. 104–106.
16. Клименко Л. В., Лісовець Ок. В. Тренінг як форма групової консультативної роботи із сім'єю. *Scientia*. Panstwowa Wyzsza Szkola Zawodowa w Chelmie, Chelme, 2022. № 16. С.190–198.
17. Кравець В., Кравець С. Проблеми сексуальної соціалізації учнівської молоді України в світлі «стандартів сексуальної освіти в Європі». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 1(2), 2022. С. 161–170.
18. Лещенко О. Г. Соціально-педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у молодого подружжя: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Запоріжжя, 2010. 258 с.
19. Лісовець О. В. Роль молодіжних громадських організацій у підготовці молоді до сімейного життя. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету: зб. наук. ст.* Чернігів, 2009. Вип. 16. С. 95–100.
20. Малюга М. Childfree: новий стиль життя та виклик для українського суспільства. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 2. С. 21–28.
21. Малюга М., Калініна Г. Соціальний модус childfree як змістова компонента підручника для керівника освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 129–144.

22. Михайленко О. Відродження сімейних цінностей як важливий напрям державної сімейної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2 . С. 147–157.

23. Михайленко О. Законодавче забезпечення державної сімейної політики в Україні. *Грані: наук.-теорет. і громад.-політ. альманах*. 2013. № 7. С. 122–126.

24. Сидоренко А. В. Проблема психологічної готовності студентської молоді до сімейного життя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2012. № 2(28). С. 269–274.

25. Сичова В. В. Гендерна проблематика як складова сімейної політики в Україні. *Державне будівництво*. 2013, № 2.

ЗРАЗОК ВИКОНАННЯ ІНДЗ

Тренінг «Сімейні цінності» («Планування сім'ї»)

Мета заняття: ознайомити учасників із важливістю планування сім'ї та чинниками, які впливають на вибір партнера.

Основні поняття, які будуть розглянуті на занятті: «планування сім'ї», «довіра», «симпатія», «закоханість», «кохання».

План проведення:

- I. Знайомство учасників.
- II. Правила роботи групи.
- III. Очікування від заняття.
- IV. Основна частина: «Планування сім'ї».
- V. Підсумки заняття.

План-конспект заняття

I. Знайомство учасників.

Вправа «Воскова свічка».

Мета: створити умови, за яких учасники мають усвідомити поняття «Довіра» та його значення в міжособистісних стосунках.

Хід вправи:

1 етап

Ведучий пропонує всім учасникам стати у тісне коло. Один, бажаючи, стає у центрі кола, закриває очі й дозволяє групі похитати себе, тримаючи його за плечі. Це може бути рух за годинниковою стрілкою або навпаки, хитання з одного боку в інший. Стопи ніг того, хто стоїть у центрі, не повинні відриватись від підлоги. За бажанням цю процедуру проробляють усі.

2 етап

По закінченні ведучий проводить обговорення.

- Запитання для обговорення:
- Як ви почувалися, коли були у центрі кола?
- Про що думали, коли були членом групи і гойдали інших?

- Якого набули досвіду?
- Чи є відмінності у вашій поведінці залежно від того, хто є в центрі кола?
- Який висновок можна зробити, якщо порівняти ситуацію, яку щойно програли з сімейними стосунками?
- Що допомагало вам утримувати рівновагу?

II. Правила роботи групи.

Мета: забезпечити ефективну роботу групи.

Необхідне оснащення: папір А-1 для фліпчарту, маркери.

Хід вправи: ведучий пропонує правила роботи на час тренінгу. Та пропонує поговорити про те, які зазвичай порушуються 5 правил на тренінгах:

Запитання для обговорення:

- Що впливає на те, щоб правила, які ми приймаємо, не порушувались?

III. Очікування від заняття.

Ведучий нагадує тему, мету, план проведення та основні поняття даного заняття і пропонує учасникам визначити: про що вони хотіли б дізнатися, беручи участь у цьому занятті?

Учасники обдумують свої очікування, після чого називають їх, а ведучий записує їх на плакаті.

По закінченні ведучий проводить обговорення.

- Запитання для обговорення:
- Як би ви охарактеризували наші очікування?

IV. Основна частина: «Планування сім'ї».

Вправа «Він та вона»

Мета: виявити відмінності в чоловічій та жіночій природі, спонукати до розуміння того, що саме відмінності поєднують чоловіка та жінку в стосунках.

Необхідне оснащення: м'ячик.

Хід справи: кожен з учасників по колу кидає один одному м'яч, проговорює слова, які характеризують юнака чи дівчину. Наприклад: «Я – Олег, сильний та мужній».

Ведучий в цей час записує слова-характеристики на плакаті в дві колонки, а потім проводить обговорення.

- Запитання для обговорення:
- Навіщо мати друзів?
- Які якості ми цінуємо в друзях?
- На які якості потрібно звернути увагу при виборі друга життя?

Після обговорення ведучий зауважує:

Основою для вибору друга є:

- підтвердження свого «Я» у друзях;
- ідентифікація з другом, іноді аж до втрати власної індивідуальності;
- підтвердження в друзях свого доповнення;
- пошук психологічного захисту, зразків для наслідування та ін.

Друг допомагає бути:

- справедливим у ставленні до класного «Я», власної позиції;
- прилучає іншого до свого внутрішнього світу – до своїх почуттів, думок, інтересів, захоплень.

Найвище цінуються душевні якості друзів:

- щирість;
- чесність;
- чуйність;
- простота;
- вірність;
- терпимість до таких рис характеру у друга, що відрізняються від твоїх. Ця якість указує на рівень культури дружніх стосунків. Можна сказати, що молоді люди прагнуть будувати стосунки дружби з тими, хто поділяє їхні погляди та інтереси.

Дружба, що має підґрунтям товариські стосунки передбачає взаємодопомогу, готовність до самопожертви; передбачає й внутрішню близькість, відвертість, довіру.

Міні-лекція

Мета: ознайомити учасників з питаннями щодо вибору друга життя та етапами психологічної взаємодії між партнерами.

На початку ведучий пропонує продовжити думку та обґрунтувати свою відповідь:

Дружба – це.... ;

Закоханість – це...;

Кохання – це....;

Шлюб – це....

(Бажано, щоб основні думки учасників записувалися на плакаті, дошці.)

Потім ведучий зачитує висловлювання видатних людей та обговорює їх з групою.

***

Стосунки між жінками та чоловіками найскладніші в людській природі. Проявляються вони у таких формах, як дружба, закоханість, кохання, довіра, симпатія. Ці поняття дуже близькі, але кожне з них має свої особливості.

Дружба починається з симпатії і тільки потім, з розвитком стосунків, перевіряється на міцність і стверджується, власне, як дружба.

Закоханість належить до класу емоцій, тобто має однополюсний заряд+.

Закоханість ми можемо розглядати як: закоханість – самоствердження, експеримент, цікавість, розминка почуттів, завоювання своєї незалежності, питання престижу, «як дуже хочеться робити заборонене».

Може з'явитися думка, що закоханість – неглибоке почуття, але це не завжди справедливо. Справжня закоханість – це перший крок до кохання. Але спочатку відрізнити закоханість від кохання неможливо. Потрібен час: закоханість або проходить, або переростає в більш глибоке почуття кохання.

Кохання – це глибоке інтимне переживання, гармонійне злиття трьох складових: душі, розуму та тіла спрямованих на конкретну людину.

Якщо зрозуміти, що кохання – це дар, який даний тобі, як нагорода, то дарувати його іншому – це вже є велике щастя, навіть якщо об'єкт кохання не відповідає взаємністю. Ми виражаємо своє відношення. Ми не домінуємо над тими, хто може дозволити це нам. Ми починаємо розуміти, що хочемо прожити усе життя разом. Але, як зрозуміти, чи вже готовий до такого кроку, як вийти заміж (одружитися)?

В першу чергу потрібно визначити свою готовність до укладання шлюбних відносин. Виділяють такі компоненти готовності до шлюбу та сімейного життя:

1. Фізична та фізіологічна готовність, що передбачає здатність зачати та виносити здорову дитину.

2. Сексуальна готовність, що передбачає знання особливостей анатомії та фізіології чоловічого та жіночого організму, а також орієнтацію на спільні сексуально-еротичні переживання.

3. Соціальна готовність, котра свідчить, що наречені здатні виконувати накладені на них соціальні ролі та обов'язки.

4. Етико-психологічна готовність, котра передбачає наявність сформованих уявлень про сім'ю та подружні стосунки, подружні та батьківські обов'язки, вміння адекватно оцінювати себе та партнера, розуміння чинників створення сприятливого клімату в сім'ї та наявність відповідних вмінь та ін.

Мета шлюбного союзу – створення сім'ї. Поняття правильного вибору при укладенні шлюбу закладено в українському слові «шлюб», що походить від давньослов'янського «слюб», «слюбиться».

Благополуччя і стабільність шлюбу залежить від:

- підготовленості молодят до родинного життя;
- їхньої фізіологічної, психічної та духовної сумісності та від їхнього спільного бажання вирішити питання про нащадків.

V. Підсумки заняття.

Після надання інформації ведучий проводить обговорення.

- Запитання для обговорення:
- Які нові знання ви отримали?
- Чому ми обговорювали саме ці питання?
- Які фактори, як правило, сприяють стабільності та благополуччю сім'ї,

шлюбу?

- Які, на ваш погляд, переваги (недоліки) шлюбних відносин?

Комплексна програма

формування позитивного ставлення до батьківства у студентському середовищі Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

№ п/п	Назва заходу	Форми та методи	Термін виконання	Відповідальні
1. Діагностика рівня поінформованості студентів НДУ ім. М. Гоголя про роль батьківства у сімейних стосунках				
1	Діагностика ставлення студентської молоді до батьківства	анкетування, тестування	вересень	Розробники програми, фахівці психологічної служби університету, студенти спеціальності «психологія»
2	Оцінка рівня сформованості почуття батьківства у студентів	Психодіагностичний інструментарій	вересень-жовтень	Спеціалісти психологічної служби НДУ, студенти Ніжинського державного університету
3	Реалізація соціальної політики стосовно молодих сімей	надання консультацій	протягом року	фахівці психологічної служби вишу, викладачі кафедри загальної психології НДУ
4	Проведення опитування межах дослідження «Соціальний портрет студентської сім'ї»	Анкетування	жовтень	Фахівці психологічної служби НДУ

2. Формування позитивного ставлення студентів до батьківства як засіб профілактики розвитку руху чайлдфрі у освітньо-виховному просторі НДУ ім. М. Гоголя				
1	Розробка методичних рекомендацій для студентів про позитивне ставлення до батьківства	Роздатковий матеріал, буклети	вересень-жовтень	фахівці психологічної служби університету, куратори академічних груп, розробник програми
2	Конкурс успішних історій студентських сімей	роботи як у вигляді есе, так і у формі фото та відеоматеріалів	жовтень	Студентська рада університету, Первинна профспілкова організація студентів НДУ ім. Миколи Гоголя
3	Презентація проекту «Рівні можливості для здобуття професії молодими матерями-студентками у вищих навчальних закладах»	презентація, обговорення	листопад	ректорат НДУ, проректор із соціально-гуманітарної роботи НДУ, спеціалісти гуманітарного відділу НДУ, заступники деканів з організаційно-виховної роботи та працевлаштування факультетів
4	Тренінгові заняття щодо батьківських установок молоді	Тренінг	грудень	фахівці соціально-психологічної служби НДУ, студенти
5	Науково-практична конференція	наукові доповіді та повідомлення з формування	Лютий	фахівці соціально-психологічної

	«Відповідальне батьківство та безпечне материнство»	відповідального відношення до репродуктивного здоров'я жінок		служби НДУ, куратори студентських груп
6	Тренінг «Я – батько (мати)!»	Тренінг	березень	фахівці психологічної служби НДУ ім. М. Гоголя, викладачі кафедри загальної та практичної психології
7	Семінар-тренінг «Основи сімейного щастя»	семінар-тренінг	березень	фахівці психологічної служби НДУ
8	Проведення конкурсу творчих студентських робіт (есе та фото-конкурс) на тему «Батьківство – це сучасно!»	Конкурс творчих студентських робіт	Квітень	Начальник соціально-гуманітарного відділу, спеціалісти соціально – гуманітарного відділу НДУ, заступники деканів факультетів з виховної роботи НДУ
9	Тиждень сімейного взаєморозуміння (проведення заходів, спрямованих на популяризацію сімейних цінностей)	прес-конференція, тематичне опитування молоді, заходи розважального характеру	Квітень	Викладачі та студенти НДУ
10	Диспут «Рух чайлдфрі як соціальне явище»	диспут, обговорення	Квітень	викладачі та студенти НДУ
11	Святкування Дня матері в НДУ ім. М. Гоголя	розважальні заходи	травень	студенти НДУ ім. М. В. Гоголя, куратори

				студентських груп
12	Святкування Дня сім'ї в Гоголівському виші	концертно-розважальна програма	травень	студенти НДУ, куратори академічних груп
13	Проведення флешмобу до Дня захисту дітей	Флешмоб	червень	студентська рада університету, студентські ради факультетів НДУ
14	Книжково-ілюстративні виставки у бібліотеці НДУ ім. М. Гоголя «Яка вона – ідеальна сім'я?», «Місце і цінність кожного з членів сім'ї», «Сучасне подружжя – співіснування чи партнерство?», «Як стати по-справжньому гарними батьками?»	перегляд виставкових експонатів, лекції, бесіди, обговорення	за графіком роботи бібліотеки НДУ	Працівники бібліотеки НДУ, студенти НДУ

Навчальне видання

КЛИМЕНКО Л. В.

**ПРОФІЛАКТИКА
СВІДОМОЇ БЕЗДІТНОСТІ
СЕРЕД МОЛОДІ**

Навчально-методичний посібник

Технічний редактор – І. П. Борис
Верстка та макетування – О. В. Борщ

Підписано до друку 15.03.24 р.
Гарнітура Computer Modern
Замовлення № 46

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 3,51
Ум. друк. арк. 5,4

Папір офсетний
Електр. вид-ння

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.